

MILITAIRE SPECTATOR

'EEN LEVEN LANG LEREN' BIJ DE KMAR

- Licht in de duisternis
- Militaire diplomatie als enabler voor Defensie
- Interview: oprichting Delta Batterij

FOTO U.S. ARMY, JUDITH MARLOWE

In *Militaire Spectator* 7/8-2021 verschijnt onder meer: 'De moderne leider heeft buikpijn. Kiezen tussen angst en vertrouwen' van luitenant-kolonel G.R. Dimitriu.

De toegenomen angst en het denken in risico's is een maatschappelijk fenomeen. Bij Defensie is dat een probleem geworden, omdat we vandaag de dag in de organisatie meer angst kennen, waar juist meer vertrouwen nodig is. Angst leidt tot controle en het willen wegnemen van onrust. En dat staat haaks op vertrouwen. 'Vroeger', in de schijnbaar maakbare en voorspelbare wereld, waren oorlog en vrede duidelijk herkenbaar. Vandaag de dag zijn conflicten complexer en verschijnt nieuwe technologie op het gevechtsveld. Het optreden gaat in een hoog tempo,

is meer en meer verspreid, decentraal en zelfstandig. Dat is niet meer te controleren, dat kan alleen met vertrouwen.

Generaal Mark Milley begreep dat goed toen hij een aantal jaren geleden als Amerikaans landmachtcommandant provocerend zei: 'leaders need to be disobedient'. Afsneden van eigen troepen, waarin de situatie snel verandert, zullen leiders zelf keuzes moeten maken binnen het gegeven oogmerk, of zelfs hun opdracht moeten bijstellen. (Loyaal) ongehoorzaam zijn. Natuurlijk moet de top voor richting en vangrails zorgen, maar voor wie succesvol wil zijn in het conflict van vandaag en de snelheid van ontwikkelingen bij wil benen, is er maar één devies: vertrouwen. ■

MEDEDELING KVBK

Battlefield tour KVBK naar Rotterdam

De KVBK organiseert op 28 augustus een battlefield tour naar Rotterdam. Na een introductie door luitenant-kolonel b.d. drs. Wouter Hagemeijer volgt een bezoek aan onder meer Heijplaat, voormalig vliegveld Waalhaven, het Witte Huis en Museum Rotterdam 1940-1945 NU.

Tijden: 09.30 uur ontvangst in Rotterdam, 10.00 uur aanvang battlefield tour, 17.00 uur einde.

Kosten: leden: € 10,-, niet-leden € 20,-.

Meer informatie en aanmelden: scan de QR-code.

Fatsoen doen

Al jaren ontvangt en leest de redactie van de *Militaire Spectator* met groot genoegen aangeboden artikelen van de jonge aanwas in de krijgswetenschappen: van cadetten, studenten en promovendi die hun eerste onderzoeksresultaten graag presenteren en willen publiceren in dit magazine. Het is ook een doelstelling van dit tijdschrift om nieuwe toetreders tot de krijgsmacht en/of academische instanties een publiek podium te bieden. Zo kunnen zij hun eerste bevindingen in hun respectievelijke wetenschappelijke disciplines breder bekend maken en daarover met vakgenoten een serieus en volwassen debat voeren.

Wat daarbij echter steeds verontrustender is, is de trend van een schijnbaar achteloze gewoonte van sommige docenten, stagebegeleiders, functioneel meerderen of promotores – in het ene vakgebied meer dan het andere – om hun naam als medeauteur toe te voegen aan de aangeboden artikelen. Dikwijls geven de – vaak nog jonge – eerste auteurs op de achtergrond te kennen zich hier ongemakkelijk bij te voelen. Ze moeten de vruchten van hun arbeid ongewild delen en hebben het gevoel niet voor zichzelf en hun rechten te kunnen opkomen. Ze zitten immers vaak in een afhankelijkheidsrelatie tot de zich opdringende hogergeplaatsten.

Het kan ook anders. Om ogenschijnlijk machtsmisbruik uit scoringsdrang van academici een halt toe te roepen, heeft de onderzoeksschool voor de geesteswetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen (ofwel de Graduate School for the Humanities in tegenwoordig goed academisch Nederlands) een paar jaar geleden een ethisch protocol ingesteld: een afspraak op voorhand tussen promotores en promovendi ‘concerning the publication of articles during the PhD trajectory’. Het protocol stelt dat publicaties in principe op naam van de promovendus *alleen* worden uitgebracht, *tenzij* er sprake is van een daadwerkelijke gezamenlijke en gelijksoortige onderzoeksinspanning met anderen, waarna normale regels gelden zoals alfabetische naamvolgorde bij gelijkelijke bijdragen et cetera. De Groningse universiteit komt hiermee op voor kwetsbare nieuwe medewerkers en jonge onderzoekers. Kennelijk was dat nodig.

De boodschap die Groningen met het protocol afgeeft is ondubbelzinnig. Dit zouden meer universiteiten en onderzoeksinstituten moeten doen. En ook wetenschappelijke tijdschriften mogen best hun steentje bijdragen aan een gezondere academische cultuur. De reactie ‘zo is het nu eenmaal, daar verander je niks aan’ is niet goed genoeg en niet meer van deze tijd. Hierbij dus een oproep: bedenk, voor het indienen van een publicatie (bij de *Militaire Spectator* of elders) nog eens goed wie tot de kern van het onderzoeksteam behoorde, en wie daar omheen ‘slechts’ functionele ondersteuning heeft geboden. Leidinggeven aan een vakgroep, op een leerstoel zitten, meedenken, een stage begeleiden of uit collegialiteit meelesen en meeredigeren zijn niet hetzelfde als daadwerkelijk onderzoek doen en volwaardig medeauteur zijn.

Geef studenten, stagiairs, jonge medewerkers, nieuwe collega’s en promovendi de eer van hun eigen werk. Zij staan aan het begin van hun carrière en moeten de ruimte krijgen zich te ontwikkelen en zich te laten zien. Ongemakkelijke situaties, demotiverende dwangpraktijken, ordinair jatwerk en chantage horen daar niet bij. Academisch fatsoen: hoogste tijd om te gaan doen. ■

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
facebook.com/KVBKsecretaris
twitter.com/kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMMSD
kol dr. A.J.H. Bouwmeester
prof. dr. A. ten Cate
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kol ir. M.P. Groeneveld
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. drs. B.M.J. Pijpers
drs. E.N. van der Steenhoven
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar

BUREAU REDACTIE

M. Katsman MA
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
studenten € 22,50
buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Inzet van de KMar op het
Centraal Station van Amsterdam

Foto: MCD, Paul Tolenaar

FOTO MCD, AARON ZWAAL

Militaire diplomatie als enabler voor Defensie

M. Grandia Mantas en T. Mutsaers

Militaire diplomatie als enabler binnen het informatiegestuurd optreden
biedt veel kansen om het beïnvloedingspotentieel van Defensie te
vergroten.

Interview: oprichting Delta Batterij 41 Afdeling Artillerie

Han Bouwmeester en Maarten Katsman

De *Militaire Spectator* sprak met kapitein Niels Kalwij, commandant,
en opperwachtmeester Danny Gruben van de recent opgerichte
Delta Batterij.

338

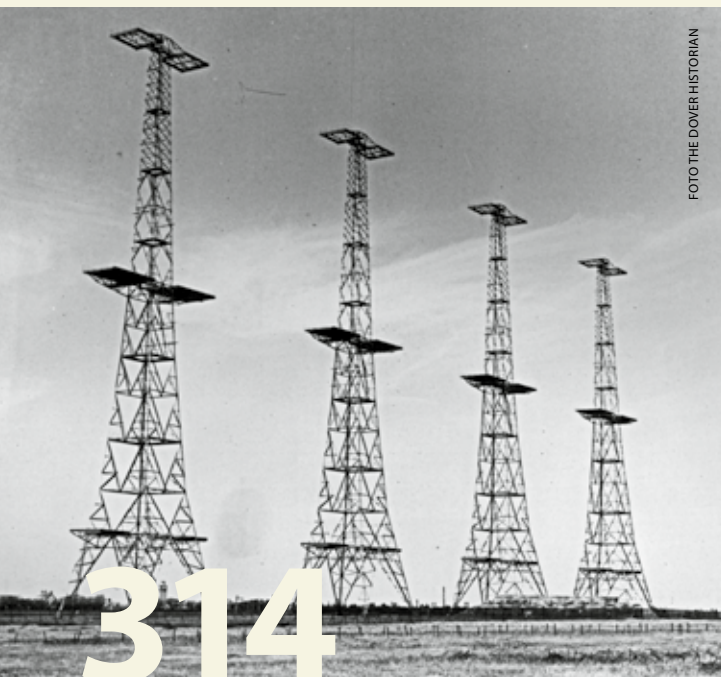

FOTO THE DOVER HISTORIAN

FOTO MCD JOYCERUTJES

314

Licht in de duisternis: radar en het luchtgevecht bij nacht

Y. Corporaal

Technologie, concepten en methodes zorgden ervoor dat radar tijdens WO2 een significante bijdrage leverde aan de effectiviteit van Britse nachtjagers.

324

'Een leven lang leren' binnen de KMar

E.J. de Waard e.a.

Het afstemmen van individuele leerbehoeften van officieren en organisatiebelangen leidt tot kennissynergie waarvan de KMar en de hele krijgsmacht profiteren.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Fatsoen doen	297
TEGENWICHT	De Oost	344
MENINGEN VAN ANDEREN	'De (dis)continuiteit van de militaire eed'	346
BOEKEN	<i>Peacekeeping in Albania and Kosovo</i> en <i>Vuistrecht en wisselgeld</i>	348
RETROSPECTATOR	'Rechtstreeksche steun door artillerie'	351
ANDERE OGEN	Het offer aan eigenbelang	352

Militaire diplomatie als enabler en handelingsoptie voor Defensie

Lkol. dr. Mirjam Grandia Mantas en tweede-luitenant Ted Mutsaers*

'Defence diplomacy has emerged as a key component within the 21st-century diplomatic toolkit. As expression of network diplomacy...it links the implementation of foreign policy objectives to those of the defence sector. If managed properly, it can be an invaluable instrument of statecraft, by bringing to bear the manifold dimensions of both soft and hard power on any given issue'

– J. E. Cheyre, 2013¹

Multilaterale en internationale relaties zorgen voor verbondenheid, maar ook afhankelijkheid. De verschillende afhankelijkheden in deze relaties maken onze veiligheid kwetsbaar. Hoewel Defensie een enorm netwerk heeft van militairen die internationaal geplaatst zijn op diverse hoofdkwartieren en diplomatieke posten, wil dit niet zeggen dat het hierdoor ook een goede informatiepositie heeft om diverse veiligheidsontwikkelingen te duiden of mogelijk zelfs te beïnvloeden. Zo kwam de Arabische Lente voor velen onverwacht en was ook de verkiezing van Donald Trump als de Amerikaanse president en de gevolgen hiervan voor de internationale relaties en de internationale allianties een verrassing. Zien we wat we moeten zien? Of zien we juist wat we willen zien? Door het internationale en diplomatieke netwerk van Defensie strategisch² in te zetten en de sensorfunctie van dit netwerk optimaal te benutten, kunnen we beter anticiperen op veiligheidsontwikkelingen en deze mogelijk zelfs beïnvloeden.

Zr.Ms. Zeeland passeert de Grote Beltbrug in Denemarken. Intensivering van internationale militaire samenwerking, bijvoorbeeld met NAVO-bondgenoten als Denemarken, valt onder militaire diplomatie, en deze vorm van samenwerking is voor een klein land als Nederland van cruciaal belang

FOTO MCD, CRISTIAN SCHRIK

De meerwaarde van de strategische inzet van militaire diplomatie is onder meer dat militairen exclusieve toegang kunnen hebben tot spelers in de veiligheidssector: ‘Het uniform opent soms deuren die voor anderen gesloten blijven’.³ De inzet van het internationale en diplomatieke netwerk van Defensie is een aanvulling op de bestaande diplomatieke inspanningen van Nederland.⁴ Via internationale, vaak militaire, contacten wordt informatie vergaard en worden nieuwe relevante relaties opgebouwd of uitgediept. Dit artikel betoogt dat

* Lkol. dr. Mirjam Grandia is universitair docent Internationale Veiligheidsstudies aan de vakgroep Krijgswetenschappen van de Faculteit Militaire Wetenschappen en heeft samen met de Directie Internationale Militaire Samenwerking (IMS) en Team Conflict Preventie (TCP) van de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA) de projectgroep Militaire Diplomatie opgericht (januari 2021). Tlnt Ted Mutsaers heeft een verkennende literatuurstudie uitgevoerd in 2020 op basis waarvan de drie analytische categorieën van het concept militaire diplomatie nader zijn uitgewerkt.

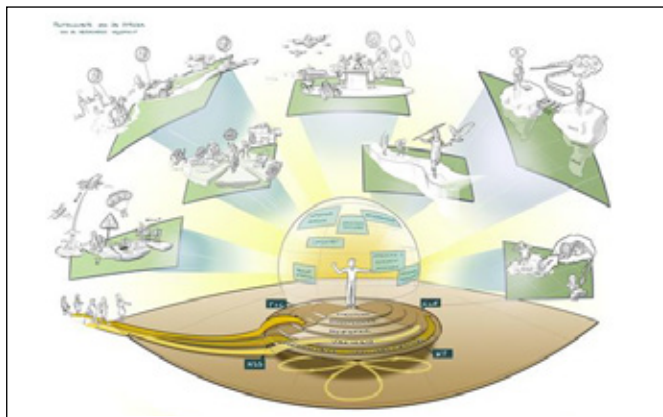
- 1 J.E. Cheyre, ‘Defence diplomacy’, in A.F. Cooper, J. Heine, en R. Thakur, R. (red), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (Oxford, Oxford University Press, 2013).
- 2 Het woord strategisch hier slaat niet terug op het militaire strategisch niveau, maar op strategisch in de betekenis als ‘volgens een weloverwogen plan’, zie woordenboek *Van Dale*.
- 3 Kamerstuk 34 919, nr. 44, 2019.
- 4 Startnotitie Militaire Diplomatie IMS/DIA/NLDA, februari 2021.

de strategische inzet van militaire diplomatie als *enabler* binnen het informatie-gestuurd optreden⁵ veel kansen en mogelijkheden biedt om de informatiepositie, het begrip van de operationele omgeving en het voorspellend

vermogen en het beïnvloedingspotentieel van Defensie te vergroten. Het artikel gaat allereerst in op de mogelijkheden van militaire diplomatie als capaciteit voor Defensie. Vervolgens behandelt het de definiëring van het concept en volgt er een korte beschrijving van het wetenschappelijk onderzoek naar militaire diplomatie. Hierna komt de noodzaak van onderwijs op het gebied van militaire diplomatie aan de orde. Het sluit af met een aantal aanbevelingen over verdere professionaliseringmogelijkheden.

ILLUSTRATIE W. BOOG, JAMVISUALTHINKING.COM, IN PROFIELSCHETS KRIJGSMACHT OFFICIER

Militaire diplomatie in het informatiedomein

De huidige context waarin militairen opereren vereist, zoals al eerder betoogd in de *Militaire Spectator* door Roel Samson en Gwenda Nielen, een paradigmaverschuiving in het denken over conflict in het algemeen en het beeld van slagkracht in het bijzonder.⁶ De laatste jaren is er bij Defensie, met de focus op informatie-gestuurd optreden en het informatiedomein,⁷ meer nadruk komen te liggen op de rol van de militair als sensor. Succesvol kunnen opereren als sensor vergt een cognitieve inspanning en het is dan ook in de cognitieve dimensie waar conflictbeslechting plaatsvindt. Dit is tevens het belangrijkste aangrijpingspunt van informatie-manoeuvre.⁸

De oprichting van het Wapen van de Informatie-manoeuvre⁹ is een illustratie van de noodzaak om professioneel vorm te geven aan een doorontwikkeling van de non-kinetische slagkracht van Defensie.¹⁰ Het illustreert ook het inzicht van Defensie in de steeds complexere omgeving waarin conflicten worden gevoerd en beslist. De veelzijdige context waarin militairen tegenwoordig opereren, beïnvloedt de manier waarop informatie wordt verzameld, geïnterpreteerd en geanalyseerd¹¹ en de wijze waarop militairen de operationele omgeving begrijpen. Daarbij ligt in het informatie-gestuurde optreden van Defensie steeds meer de nadruk op sociale netwerken en het opbouwen van vertrouwen tussen en met de leden van dat netwerk.¹² De doorontwikkeling van de non-kinetische slagkracht van Defensie zal ook profijt hebben van een professionalise-

- 5 De functie van informatie betreft zoals gesteld in de *Nederlandse Defensie Doctrine* 'enerzijds het toepassen van informatie als middel om meningen, zienswijzen en percepties van actoren te wijzigen en daarmee hun gedrag te veranderen... anderzijds is informatie van essentieel belang binnen de eigen besluitvormingsprocessen. Informatie gestuurd optreden stelt ons in staat om alle relevante informatie op ieder gewenst niveau tijdig te verwerven, te verwerken en te verspreiden opdat we zo veel mogelijk met de juiste middelen, op het juiste moment en op de juiste plaats kunnen zijn'. *Nederlandse Defensie Doctrine*, (Den Haag, 2019) 91. Zie: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2019/06/19/herziene-nederlandse-defensie-doctrine-ndd-2019>.
- 6 Roel Samson en Gwenda Nielen, 'Identiteitscrisis: "Ik denk, dus ik ben"', in: *Militaire Spectator* 189 (2020) (9) 469-470. Zie: <https://www.militairespectator.nl/thema/operaties/artikel/identiteitscrisis-%E2%80%98ik-denk-dus-ik-ben%E2%80%99>.
- 7 Het informatiedomein onderscheidt drie dimensies: de cognitieve, virtuele en fysieke dimensie. *Nederlandse doctrine* documenten bezigen de term 'informatieomgeving'. Zie: Hans van Dalen, 'On mind war. Manoeuvreren op het internet slagveld', in: *Militaire Spectator* 189 (2020) (9). Zie: <https://www.militairespectator.nl/thema/operaties/artikel/mind-war>. Zie ook de *Nederlandse Defensie Doctrine*: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2019/06/19/herziene-nederlandse-defensie-doctrine-ndd-2019>, 54.
- 8 Van Dalen, 'On mind war'.
- 9 Het wapen bestaat uit twee nieuwe traditieverbanden: het Korps Communicatie & Engagement (C&E) 'Prinses Ariane' en het Korps Inlichtingen & Veiligheid (I&V) 'Prinses Alexia'. De militairen van beiden korpsen werken vanuit hun expertise voor verschillende eenheden van de krijgsmacht en hun nauwe samenwerking verbetert de informatiepositie en het begrip van de operationele omgeving. Zie: 'KL creëert Wapen van de Informatiemanoeuvere', in: *Landmacht* 70 (2020) (10), https://magazines.defensie.nl/landmacht/2020/10/02_wapen-van-de-informatiemanoeuvere; Paul Ducheine, Corstiaan de Haan, en Norbert Moerkens, 'Informatiemanoeuvere en nieuwe traditieverbanden in de Koninklijke Landmacht', in: *Militaire Spectator* 190 (2021) (5). Zie: <https://www.militairespectator.nl/thema/geschiedenis-operaties/artikel/informatiemanoeuvere-en-nieuwe-traditieverbanden-de-koninklijke>.
- 10 Het is met name de samenhang tussen de non-kinetische en kinetische dimensie en de gecoördineerde inzet die de slagkracht van de krijgsmacht verbetert.
- 11 Samson en Nielen, 'Identiteitscrisis: "Ik denk, dus ik ben"'.
12 *Nederlandse Defensie Doctrine*, 94-95.

ring van de inzet van militaire diplomatie als enabler.

Het internationale en diplomatieke netwerk van Defensie is het best te beschouwen als een sensorcapaciteit die, *indien strategisch ingezet*, samen met andere departementen zoals Buitenlandse Zaken en Justitie en Veiligheid, de informatiepositie van Nederland kan versterken. Zo kan Defensie als organisatie beter inspelen op veiligheidsontwikkelingen en deze beïnvloeden. Het is voor de slagkracht van de krijgsmacht van belang om de informatiepositie en de sensorfunctie van haar internationale en diplomatieke netwerk strategisch in te zetten en diegenen die binnen dit netwerk opereren zodanig uit te rusten dat zij in staat zijn effectief en efficiënt invulling te geven aan hun rol als sensor.

Militaire diplomatie als capaciteit

Diplomatie in al haar verschijningen is de belangrijkste vorm van communicatie in de wereld van de internationale betrekkingen, zo stelt het *Oxford Handbook of Modern Diplomacy*.¹³ De manier waarop diplomatie wordt bedreven is de laatste dertig jaar enorm veranderd. Er is een verschuiving ontstaan van zogeheten 'club'-diplomatie naar 'network'-diplomatie.¹⁴ Daar waar diplomatie van oudsher hoofdzakelijk bilateraal tussen staten plaatsvond door een 'club van diplomaten', is er vandaag de dag sprake van diplomatie op tal van niveaus en door tal van actoren en spelen multilaterale relaties een grote rol: 'network'-diplomatie.¹⁵

Militaire diplomatie en de rol van militaire diplomaten werden officieel erkend in het Verdrag van Wenen (1961). Sindsdien hebben militaire diplomaten dezelfde rechten als reguliere diplomaten.¹⁶ Sinds de jaren negentig worden in het Westen, en ook in bijvoorbeeld Azië, krijgsmachten steeds vaker ingezet voor zogeheten assistentie en 'trustbuilding activities' met als doel een bijdrage te leveren aan conflictpreventie en conflictresolutie.¹⁷ Tegenwoordig associëren velen militaire diplomatie hierdoor vaak met onderhandelingen, conflictpreventie of *mediation*. De inzet van militaire diplomatie

FOTO: MCD, GERBEN VAN ES

Het internationale en diplomatieke netwerk van Defensie is het best te beschouwen als een sensorcapaciteit

kent echter niet alleen vreedzame doeleinden, maar wordt ook gebruikt voor het vormen van coalities voor interventies of militaire partnerships om andersgezinde landen te ondermijnen.¹⁸

- 13 Cooper, Heine, en Thakur (red.), *The Oxford handbook of modern diplomacy*; O.J. Sending, V. Pouliot, en I.B. Neumann, (red.), *Diplomacy and the making of world politics* (Cambridge, Cambridge University Press, 2015).
- 14 Cooper, Heine, en Thakur (red.), *The Oxford handbook of modern diplomacy*.
- 15 De positie van diplomaat zoals vastgelegd in de conventie van Wenen bestaat uiteraard nog steeds, maar is niet meer de enige manier waarop het diplomatieke verkeer (zowel op multilateraal als op bilateraal niveau) gestalte krijgt.
- 16 Hoewel militairen in de geschiedenis al vaker een diplomatieke rol vervulden, hadden zij geen diplomatieke status. Zie E. Denza, 'Vienna Convention on Diplomatic Relations', United Nations Audiovisual Library of International Law, 2009, 1-7; R. Langhorne, 'The regulation of diplomatic practice: the beginnings to the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961', in: *Review of International Studies* 18 (1992) (1) 3-17.
- 17 G. Swistek, 'The Nexus between public diplomacy and military diplomacy in foreign affairs and defense policy', in: *Connections* 11 (2012) (2) 81.
- 18 Zie voor een interessante uiteenzetting hoe in hedendaagse literatuur over diplomatie de rol van (militaire) diplomatie bij de totstandkoming (coalition building et cetera) van militaire interventies, oorlogen en conflict, onderbelicht blijft: T. Barkawi, 'Diplomacy, war, and world politics', in: Sending, Pouliot, en Neumann, *Diplomacy and the making of world politics*, 55-79; G. Pigman, *Contemporary diplomacy* (Polity, 2010); J. Black, *A history of diplomacy* (Reaktion Books, 2010).

Vergadering van militair adviseurs in het Military and Police Advisory Committee van de VN.
Op het hoofdkwartier van de VN werken ze voornamelijk in burger

FOTO MCD, MAARTJE ROOS

Er zijn verschillende vormen van *coercive diplomacy* waarbij het internationale netwerk van Defensie een rol speelt. Bij *coercion* wordt diplomatiek succes niet behaald door intrinsiek gemotiveerde samenwerking, maar door een extrinsieke dreiging. De potentiële vernietiging die militaire capaciteiten van een land kunnen aanrichten, worden in deze optie benut om andere landen van gedrag te laten veranderen.¹⁹ Een enigszins gedateerde, maar bekende term hiervoor is *gunboat diplomacy*.²⁰ *Deterrence* is ook een bekende strategie waarbij het dreigen met

de inzet van militaire middelen wordt ingezet om politieke belangen te realiseren.²¹

Het opzetten van of verdere intensivering van internationale militaire samenwerking valt ook onder militaire diplomatie. Deze vorm van samenwerking is voor een klein land als Nederland van cruciaal belang en vormt een belangrijk deel van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid. Internationale samenwerking met traditionele partners zoals de NAVO, EU en VN is tevens een belangrijk fundament in de Defensiestrategie en staat ook genoemd in de *Nederlandse Defensie Doctrine*.²² Via deze internationale contacten kan andere informatie worden vergaard of relaties worden opgebouwd die van belang zijn als een belangen- tegenstelling, confrontatie of crisis gewelddadig dreigt te escaleren.

Het is van belang om deze contacten optimaal te benutten en aan te laten sluiten bij, onder

- 19 B.S. Sachar, 'Cooperation in military training as a tool of peacetime military diplomacy', in: *Strategic Analysis* 27 (2003) (3) 405.
- 20 R. Mandel, 'The effectiveness of gunboat diplomacy', in: *International Studies Quarterly* 30 (1986) (1) 59-76; C. Le Mière, 'The return of gunboat diplomacy', in: *Survival* 53 (2011) (5) 53-68; E. Pajtinka, 'Military diplomacy and its present functions', in: *Security Dimensions* 20 (2016) (20) 186.
- 21 F. Osinga, en T. Sweijts (red.), *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020: Deterrence in the 21st Century—Insights from Theory and Practice* (Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2021).
- 22 *Nederlandse Defensie Doctrine*, 59.

andere, *Strategic Foresight & Direction* (SFD). SFD is een van de manieren waarmee Defensie zijn anticiperend vermogen verder wil versterken om conflicten tijdig te identificeren, beter te begrijpen en escalatie te voorkomen. Hierbij is samenwerking met andere departementen, maatschappelijke organisaties en denktanks en internationale partners en organisaties essentieel. Inzet van Defensie wordt effectiever en duurzamer als deze deel uitmaakt van een geïntegreerde aanpak en er gebruik wordt gemaakt van kennis en ervaring ‘van buiten’.

Bij beleidsvormende processen en activiteiten zoals het SFD-proces, de ontwikkeling van regionale beleidskaders en Militair Strategische Analyses (MSA), wordt vaak gebruik gemaakt van de kennis en informatie van defensie-attachés. Het gehele internationale en diplomatieke netwerk is echter vele malen groter en bestaat uit militairen die over de hele wereld zijn geplaatst. De meest bekende actoren in het netwerk zijn defensieattachés op ambassades en permanente vertegenwoordigingen, inclusief hun ondersteunend personeel, maar ook militair personeel bij internationale organisaties, zoals EU, NAVO, OVSE en VN, en bij ministeries of hoofdkwartieren van strategische partners, zoals de VS, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Noorwegen, België en Luxemburg. Ook militairen geplaatst bij internationale missies zoals United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO), International Security Assistance Force (ISAF), en diverse missies in Afrika zoals United Nations Mission in the Sudan (UNMIS), vallen onder het internationale diplomatieke netwerk van Defensie.

Het is niet alleen van belang het gehele internationale en diplomatieke netwerk in te zetten om de informatiepositie en het voorspellend vermogen van Defensie te verbeteren, maar ook om militairen gericht op te leiden en te trainen in het ontwikkelen van de benodigde vaardigheden en competenties.²³ Zij kunnen verschillende contacten binnen en buiten Defensie optimaal benutten en zo zijn ze beter in staat veiligheidsontwikkelingen te identificeren, beoordelen, monitoren, en waar nodig, te beïnvloeden. Militaire diplomatie wordt op deze

manier doorontwikkeld als (strategische) handelingsoptie, om zo bij te dragen aan de uitvoering van het nationale buitenlands en veiligheidsbeleid.

Professionalisering militaire diplomatie

Diverse defensiedoctrines en beleidstukken, waaronder de *Nederlandse Defensie Doctrine* en de beleidsnotitie ‘Conflicten Begrijpen, Escalatie Voorkomen’, spreken over de inzet van militaire diplomatie als handelingsoptie. Daarnaast omschrijven zowel de *Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie 2018-2022*²⁴ als de *Defensievisie 2035*²⁵ veiligheidsdoelstellingen waaraan militaire diplomatie kan bijdragen. Er bestaat echter geen eenduidigheid over wat men verstaat onder militaire diplomatie en de nadruk lijkt hoofdzakelijk te liggen op de inzet en het gebruik van defensieattachés en militair adviseurs.

Recent is er een definitie ontwikkeld voor militaire diplomatie.²⁶ De ontwikkeling van een definitie heeft als doel consensus te krijgen over wat militaire diplomatie is. De definitie is tevens het uitgangspunt voor het bepalen van competenties, vaardigheden en taken voor militaire functionarissen werkzaam binnen het internationale diplomatieke netwerk van Defensie, om hen zo voor te bereiden op hun (sensor) functie.²⁷

23 Onder meer competenties als kritisch en analytisch denkvermogen, interculturele sensitiviteit, integriteit en netwerken.

24 *Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (2018-2022)*: onder meer Doel 1 ‘Conflictpreventie rond Europa en het Koninkrijk’, Doel 3 ‘Ontwapening, wapenbeheersing, non-proliferatie van massavernietigingswapens’ en Doel 12 ‘Versterken van internationale veiligheidssamenwerking’.

25 *Defensievisie 2035*: onder meer Inrichtingsprincipe 5 ‘Gezaghebbende informatiepositie’ en Inrichtingsprincipe 6 ‘Multidomein en geïntegreerd optreden’.

26 De definitie is ontwikkeld door de projectgroep Militaire Diplomatie die als opdracht heeft om het domein ‘Militaire Diplomatie’ verder te professionaliseren als capaciteit van de Nederlandse krijgsmacht. De projectgroep is eind januari 2020 van start gegaan en is een samenwerkingsverband van de Team Conflict Preventie (TCP) van de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA), de Directie Internationale Militaire Samenwerking en de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). De professionalisering van militaire diplomatie krijgt gestalte door middel van het ontwikkelen van onderwijs, beleid, aanbevelingen en wetenschappelijk onderzoek.

Figuur 2 Pijlers van militaire diplomatie

De Nederlandse definitie van militaire diplomatie luidt: ‘De strategische inzet van militaire functionarissen werkzaam binnen het internationale en/of diplomatieke netwerk van Defensie, met als doel veiligheidsontwikkelingen en activiteiten te monitoren, identificeren, appreciëren en beïnvloeden teneinde bij te dragen aan de uitvoering van het nationale buitenland- en veiligheidsbeleid.’²⁸

Voor de ontwikkeling van de Nederlandse definitie van militaire diplomatie is er allereerst wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de verschillende definities.²⁹ De definitie van

militaire diplomatie omvat drie pijlers: (1) actoren, (2) onderwerpen, en (3) activiteiten (zie Figuur 2). Verder is voor de totstandkoming van de definitie ook gebruik gemaakt van de respons van diverse actoren binnen het internationale diplomatieke netwerk van Defensie die door middel van een enquête hun perspectief op de pijlers van militaire diplomatie hebben gegeven.³⁰

Het onderscheid dat het Nederlandse ministerie van Defensie maakt tussen militaire diplomatie en defensiediplomatie is in de eerste instantie tussen de actoren: militaire diplomatie wordt bedreven door militaire actoren en defensiediplomatie wordt bedreven door zowel militaire als civiele actoren. Daarbij richt defensiediplomatie zich ook op een grotere set onderwerpen en activiteiten die verbonden zijn met veiligheidsaangelegenheden zoals de defensie-industrie en veiligheidsorganisaties en onderhandelingen.

Wetenschappelijk onderzoek naar militaire diplomatie

Binnen internationale betrekkingen en veiligheidsstudies is militaire diplomatie een onderbelicht veld.³¹ Er is in de vakliteratuur nog geen overeenstemming over het concept en er is tevens sprake van wisselend gebruik van de

27 De werkwoorden (monitoren, identificeren, appreciëren en beïnvloeden) en de doelstellingen zoals genoemd in de definitie vormen hiervoor de leidraad.
 28 De definitie van militaire diplomatie zoals ontwikkeld door de projectgroep Militaire Diplomatie. De definitie is tevens gepresenteerd aan de Directie Veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken (25 februari 2021).
 29 De wetenschappelijk medewerkers van de projectgroep zullen tevens een theoretische bijdrage leveren over de positie van militaire diplomatie binnen de discipline internationale betrekkingen en security studies en een empirische bijdrage aan de hand van een breed uitgevoerde enquête onder al het personeel werkzaam in het internationale diplomatieke netwerk van Defensie.
 30 Er is in oktober 2021 door FMW een enquête uitgevoerd onder alle defensieattachés, de militair adviseurs, de senior national representatives en de national military representatives van Nederland om inzage te krijgen in hun perspectieven op de drie analytische categorieën op basis waarvan de definitie ontwikkeld zou worden en hen is gevraagd naar hun mening over het doel van militaire diplomatie en de taken van de actoren binnen het domein.
 31 R. Adler-Nissen, ‘Diplomatic agency’, in: C. Constantinou, P. Kerr en P. Sharp (red.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (Londen, Sage, 2016) 92-103; Cooper, Heine, en Thakur (red.), *The Oxford handbook of modern diplomacy*.

termen ‘defensie-’ en ‘militaire’ diplomatie. Er wordt met het gebruik van deze termen alleen niet altijd hetzelfde bedoeld. Hoewel militaire diplomatie en defensiediplomatie in rangorde-lijke essentie verschillende concepten zijn, qua actoren en activiteiten, worden ze in de wetenschappelijke literatuur en beleidsdocumenten vaak door elkaar heen gebruikt.³² Het is afhankelijk van een land en/of van de wetenschapper wat er wordt verstaan onder het gebruik van de termen defensie- en militaire diplomatie.

De bestaande definities beschrijven veelal hoe defensie- of militaire diplomatie er uit ziet (vreedzaam gebruik van het militair apparaat) of wat ze hoopt te bereiken (samenwerking en de preventie van conflicten) zonder dat de definities echt in gaan op het doel van de inzet van deze vorm van diplomatie.³³ Tevens wordt er in de hedendaagse literatuur vaak een directe relatie gelegd tussen militaire diplomatie en conflictpreventie of beslechting van conflicten. Het heersende idee is dat militaire diplomatie per definitie een vreedzame handelingsoptie is en daarmee neemt het gewapende conflicten en oorlog ‘out of the equation’ van diplomatie.³⁴ De opvatting waarbij militaire diplomatie wordt gekoppeld aan vreedzame doeleinden heeft ook gevolgen voor de manier waarop er in het Westen tegen militaire diplomatie wordt aangekeken. De inzet van militaire diplomatie is niet per definitie vreedzaam, maar deze manier van denken zit wel diep verankerd in de theoretische discussie over het concept.³⁵

Het gebrek aan theoretische diepte van het concept in de literatuur uit zich onder andere in het feit dat het gros van de studies over militaire en defensiediplomatie beschrijvende studies zijn over de manier waarop landen deze geüniformeerde vorm van diplomatie bedrijven. Dergelijke studies plaatsen deze vorm van diplomatie echter niet in het bredere veld van internationale betrekkingen en security studies. Het gros van de studies over defensie- en/of militaire diplomatie beschrijven slechts een specifieke casus of manier van militaire diplomatie zonder het concept verder uit te diepen. Deze eenzijdige benadering zorgt ervoor dat het onderzoek

naar militaire diplomatie tamelijk op zichzelf staat.³⁶

Het verschil in opvatting over wat militaire diplomatie is of juist niet is, is tevens te wijten aan een tweedeling in het denken over militaire diplomatie: *objective-based* versus *task-based*. Deze tweedeling komt voort uit het feit dat de theoretici en de *practitioners* het werkveld vanuit andere perspectieven benaderen. Het is een logisch onderscheid, maar zorgt wel voor een lacune, die gevuld kan worden door bij de definiëring van militaire diplomatie zowel aandacht te besteden aan het doel als aan de taken van betrokken actoren.

FOTO MCD, MARTJE ROOS

Vergadering van militair adviseurs bij de VN

- 32 Zie L. Drab, ‘Defence diplomacy—an important tool for the implementation of foreign policy and security of the state’, in: *Security and Defence Quarterly*, 20 (2018); Cheyre, ‘Defence diplomacy’; K.A. Muthanna, ‘Military diplomacy’, in: *Journal of Defence Studies* 5 (2011) (1) 1-15; Pajtinka, ‘Military diplomacy and its present functions’.
- 33 G. Winger, ‘The Velvet Gauntlet: a theory of defense diplomacy’, in: A. Lisiak en N. Smolenski (red.) *What do ideas do?* (Wenen, IWM, 2014) 6; A. Cottey, *Reshaping defence diplomacy: New roles for military cooperation and assistance* (Routledge, 2013).
- 34 T. Barkawi, ‘Diplomacy, war, and world politics’, in: Sending, Pouliot, en Neumann, *Diplomacy and the making of world politics*.
- 35 Ibidem.

Het wetenschappelijk onderzoek over militaire diplomatie, uitgevoerd aan de FMW, richt zich op een nadere invulling van het concept voor Defensie

Het is daarbij interessant om te kijken naar hoe verschillende landen militaire diplomatie weten in te zetten. Zo heeft China militaire diplomatie sinds de jaren negentig als deel van het 'New Security Concept' hoog op de agenda staan. In

36 M. Krieger, S.L. Souma en D.H. Nexon, 'US military diplomacy in practice', in: Sending, Pouliot, en Neumann, *Diplomacy and the making of world politics*, 220-255; K.W. Allen, J. Chen, en P.C. Saunders, 'Chinese Military Diplomacy, 2003-2016: Trends and Implications', in: *China Strategic Perspectives* 11 (Washington, D.C., National Defense University Press, 2017); A. Du Plessis, *Defence diplomacy: conceptual and practical dimensions with specific reference to South Africa* (Pretoria, Institute for Strategic Studies, 2008).

37 P. Blannin, 'Defence Diplomacy in the Long War', in: *Brill Research Perspectives in Diplomacy and Foreign Policy* 2 (2017) (1-2) 37.

38 Een relatief nieuw concept dat bij de Amerikanen onder de taakstelling van militaire diplomatie valt, is *Inform and Influence Activities* (IIA). Het IIA-concept wil informatiestromen integreren om activiteiten, berichtgeving en kennis te stroomlijnen en zo zelf op de hoogte te zijn alsook externe/vijandige partijen te kunnen beïnvloeden in hun besluitvorming. IIA integreert *Public Affairs, Civil Affairs Operations, Military Information Support Operations (MISO), Civil and Cultural Considerations, Combat Camera Operations, Soldier and Leader Engagement & Military Deception*. Zie: M. Wallin, *Military public diplomacy: how the military influences foreign audiences* (American Security Project, 2015) 3-4. Zie ook: L. Drab, 'Defence diplomacy—an important tool for the implementation of foreign policy and security of the state', 20; Sachar, 'Cooperation in military training as a tool of peacetime military diplomacy', 404-421; Krieger, Souma, en Nexon, 'US military diplomacy in practice', 220-255.

39 De diverse theses die momenteel geschreven worden, worden ook ingediend bij de *Militaire Spectator* voor mogelijke publicatie. Daarnaast worden ze gepubliceerd op de website van het War Studies Research Center van de FMW.

de *National Defence White Paper* uit 1998 werd de actieve inzet van militaire diplomaten - waar mogelijk en op elk niveau - Chinees beleid.³⁷ Daar waar China militaire diplomatie expliciet hanteert als strategie, wordt militaire diplomatie bij de Verenigde Staten in eerste aanleg subtieler ingezet. Door de verwevenheid van beleidsterreinen en actoren is het niet direct eenduidig hoe de VS militaire diplomatie inzet. Er zijn tevens verschillende opvattingen binnen de VS over wat militaire en defensiediplomatie wel en niet is.³⁸

Vergelijkende casestudies van westerse landen met niet-westerse landen, waarvan China en Pakistan het concept al toepassen, verschaffen een beter begrip van militaire diplomatie als vermogen en handelingsoptie. Verder wetenschappelijk onderzoek beoogt bij te dragen aan de opzet van beleid gericht op de inzet van militaire diplomatie als handelingsoptie voor Nederland. Diverse onderzoekers, en ook bachelor- en masterstudenten, werken mee aan het onderzoeksproject.³⁹

Het wetenschappelijk onderzoek over militaire diplomatie, dat momenteel wordt uitgevoerd aan de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW), richt zich op een nadere invulling van het concept militaire diplomatie voor Defensie. Deze vorm van diplomatie wordt geplaatst binnen het grotere concept defensiediplomatie (zie Figuur 3). Het is hiervoor van belang duidelijk onderscheid te maken tussen beide begrippen. Eerder in dit artikel is al kort het verschil tussen defensie- en militaire diplomatie uitgelegd. Het betekent dat defensiediplomatie zich begeeft op het niveau van Defensie *als geheel* met zowel civiele medewerkers als militairen als actoren. Daarentegen kent militaire diplomatie enkel militairen als actoren en richt dit concept zich op de strategische inzet van deze capaciteit voor de krijgsmacht. Nader theoretisch en empirisch onderzoek is nodig om verdere verschillen te onderbouwen, zeker wat betreft onderwerpen en actoren.

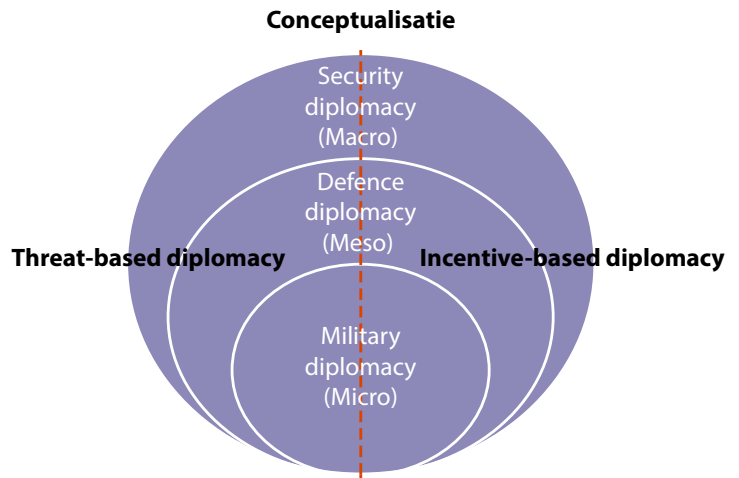
De uitkomsten van het onderzoek zijn niet alleen van belang voor een betere positionering van het concept binnen de internationale

betrekkingen en veiligheidsstudies, maar de onderzoeksresultaten zullen ook een praktische uitwerking hebben op de gemeenschappelijke veiligheid en defensiestrategie en het daaruit voortvloeiende defensiebeleid. Nu ligt de nadruk op het belang van militaire diplomatie als handelingsoptie voor het voorkomen van conflicten. De Nederlandse overheid maakt nog onvoldoende gebruik van militaire diplomatie voor het bereiken van gemeenschappelijke veiligheidsdoelstellingen of het agenderen van Nederlandse belangen in regio's dan wel bij internationale organisaties.

De onderzoeksresultaten zijn daarnaast van belang voor de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn militaire diplomatie in de initiële, secundaire en carrièreopleidingen van militairen. Uit het onderzoek moet naar voren komen welke competenties van belang zijn en welke vaardigheden militairen verder moeten ontwikkelen om goed in het internationale verkeer voorbereid te zijn. Bovendien moet Defensie op basis van de onderzoeksresultaten selectiecriteria opstellen voor functies in het internationale en/of diplomatieke domein.

Doorlopende leerlijn militaire diplomatie

Het huidige en toekomstig optreden van Defensie samen met strategische partners en internationale organisaties vindt zowel in een nationale als internationale omgeving plaats. De recent verschenen profielschets van de officier binnen de krijgsmacht stelt dat deze officier het vermogen moet hebben zich aan te passen, informatie te verwerken, innovatief te denken, nieuwe organisaties te formeren en kansen te zoeken om conflicten te voorkomen, te bestrijden en, daar waar nodig en mogelijk, te consolideren.⁴⁰ De initiële opleiding van de officier legt hiervoor de basis, en leidt toekomstige officieren op tot *thinking soldiers*, die in staat zijn effectief te handelen op basis van theoretische kennis, creativiteit en kritisch beoordelingsvermogen, reflectie, analyse, abstractie en logisch redeneren en betrokkenheid bij het vakgebied.⁴¹

Figuur 3 Conceptualisatie van de onderzoeksgebieden van het projectteam Militaire Diplomatie

De Nederlandse Defensie Academie (NLDA) streeft ernaar officieren te trainen als krijger, manager en diplomaat.⁴² Alhoewel de eerste twee rollen veelvuldig aan bod komen tijdens de opleiding, is de rol van diplomaat nog onvoldoende ontwikkeld in het onderwijs. Er is daarom behoefte aan het opzetten van een structurele, doorlopende leerlijn 'Militaire Diplomatie' tijdens de loopbaan van de officier.⁴³ De bedoeling hierachter is dat toekomstige officieren hun rol als militair diplomaat optimaal kunnen invullen wanneer zij namens Defensie deel uitmaken van het internationale diplomatieke netwerk. Competenties, zoals kritisch en analytisch denkvermogen, interculturele sensitiviteit, integriteit, netwerken en communicatieve vaardigheden, vooral het goed

40 'Profielchets krijgsmacht officier', 1 oktober 2020, Professioneel Militair Onderwijs en Ontwikkel Continuüm (PMOOC), Ministerie van Defensie.

41 Tommie Goudriaan, Martijn Kitzen en Nicolaas Noort, 'Kritisch denken over moderne oorlogvoering: de rol van het human domain en de waarde van Understand & Influence als concept voor het optreden van Special Forces', in: *Militaire Spectator* 190 (2021) (3). Zie ook *Studiegids Bachelor Krijgswetenschappen*, 10-11.

42 In de 'Profielchets krijgsmacht officier' worden deze 'rollen' van de officier niet meer op deze manier genoemd, maar de uitwerking van de domeinen waarbinnen de officier zich moet bewegen komen wel overeen met de alom bekende typering 'Krijger, Manager, Diplomaat'.

43 De doorlopende leerlijn betreft ook latere loopbaanopleidingen zoals de MDV, de HDV en mogelijk de master Military Strategic Studies en sluit aan op het PMOOC-raamwerk dat een vijftal opleidingsniveaus beschrijft: Elementaire officiersvorming (foundation); Vakman (applied tactics); Meester (tactical mastery); Kunstenaar (operational artist); Strateeg (strategist), 'Profielchets krijgsmacht officier'.

Cursus Engels op de NLDA. De rol van diplomaat, met competenties als goede beheersing van minimaal de Engelse taal, is nog onvoldoende ontwikkeld in het onderwijs

FOTO MCD, ROB GIELING

beheersen van minimaal de Engelse taal,⁴⁴ zijn hierbij van belang. Optimale invulling geven aan de werkwoorden *monitoren*, *identificeren*, *appreciëren* en *beïnvloeden*, zoals omschreven in de definitie van militaire diplomatie, is niet alleen van belang in het internationale diplomatieke domein, maar is relevant voor elke militair om een goed beeld te krijgen van de omgeving waarin zij opereert en haar eigen positie daarin.

De professionalisering van militaire diplomatie voor de Nederlandse krijgsmacht omvat verscheidene ambities voor de ontwikkeling van het militair diplomatieke onderwijs. In eerste instantie komt er een online introductiemodule 'Militaire Diplomatie', die als basis dient voor militairen werkzaam binnen de internationale omgeving.⁴⁵ Overigens kunnen andere geïnteresseerden de module ook volgen om beter inzicht te krijgen in het werkveld van militaire diplomatie. Vervolgens biedt Defensie in de nabije toekomst ook een uitgebreidere online module aan, die bestaat uit diverse specifieke delen waaruit de militair een selectie kan maken op basis van de opleidingsbehoefte volgens de *plug-and-play*-methodiek.⁴⁶

Het ontwikkelen van deze e-module maakt deel uit van de langeretermijndoelstelling,⁴⁷ namelijk het structureel doorvoeren en borgen van

44 Idealiter zouden de mensen die worden ingezet in een bepaald land/regio ook de taal die daar hoofdzakelijk wordt gesproken op een goed niveau moeten beheersen om zo gemakkelijker een netwerk met lokale actoren op te bouwen, wat de relatie en de informatiepositie ten goede komt.

45 De online introductiemodule is toegankelijk voor eenieder werkzaam binnen Defensie, maar de primaire doelgroep zijn de militairen die werkzaam (zullen) zijn binnen het internationale en/of diplomatieke domein.

46 Startnotitie Militaire Diplomatie IMS/DIA/NLDA, februari 2021.

47 De realisatie van deze ambitie is afhankelijk van besluitvorming binnen de Defensiestaf, financiën en middelen.

militaire diplomatie binnen alle opleidingen van de NLDA. Dit betreft zowel de initiële officiersopleidingen, latere loopbaanopleidingen, zoals de Middelbare Defensie Vorming (MDV) en de Hogere Defensie Vorming (HDV), als ook de master Military Strategic Studies (MSS). De ontwikkeling van de competenties en vaardigheden die noodzakelijk zijn voor het functioneren binnen het internationale diplomatieke netwerk van Defensie staat centraal binnen militaire diplomatie.⁴⁸

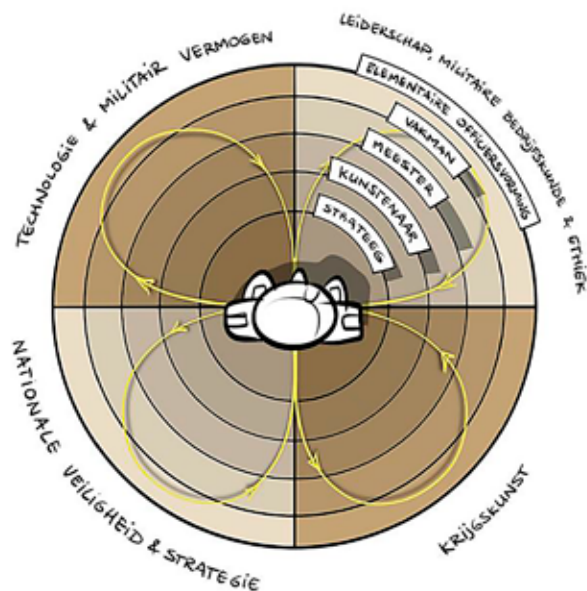
Conclusie en aanbevelingen

Het domein van militaire diplomatie is een belangrijke inzetoptie voor Defensie voor, tijdens en na een conflict. Defensie kan het internationale diplomatieke netwerk pas maximaal benutten als het dit netwerk ook strategisch inzet. Een strategische inzet veronderstelt dat Defensie de actoren binnen het netwerk aanstuurt als sensor. Bovendien moeten betrokken militairen begrijpen wat hun rol is in het proces van doorgronden en mogelijk beïnvloeden van veiligheidsontwikkelingen die van belang zijn voor Nederland.

Om de inzet van militaire diplomatie als capaciteit en handelingsoptie voor Defensie te professionaliseren is onderwijs en training van belang. Momenteel krijgen alleen defensie-attachés en militair adviseurs een opleiding voor ze hun functie gaan uitvoeren.⁵⁰ In potentie kan eenieder, zelfs in een startfunctie na de initiële officiersopleiding, in een internationale omgeving komen te werken, of dat nu is als pelotonscommandant in een uitzendgebied, als staf-officier op een NAVO-hoofdkwartier of als militair adviseur bij een internationale organisatie. Het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn 'Militaire Diplomatie' voor de initiële en secundaire officiersopleidingen moet elke militair in staat stellen succesvol te opereren binnen de internationale en diplomatieke omgeving van Defensie.

Het komt de professionalisering van militaire diplomatie ten goede als Defensie de mogelijkheid gaat onderzoeken en uitwerken van een

Een strategische inzet veronderstelt dat Defensie de actoren binnen het netwerk aanstuurt als sensor

ILLUSTRATIE W. BOOG, JAMVISUALTHINKING.COM IN PROFIELSCHETS KRIGSMACHT OFFICIER

Figuur 4 De niveaus in de loopbaan van een officier⁴⁹

48 Ook dit is afhankelijk van besluitvorming binnen de Defensiestaf, financiën en middelen.

49 'Profielschets krijgsmacht officier'.

50 Ministerie van Defensie, 'Internationale en Specifieke Opleidingen (ISO)'. Zie: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/defensieacademie/opleidingen/loopbaanopleidingen-idl/internationale-en-specifieke-opleidingen-iso>.

Het NAVO-hoofdkwartier in Brussel. Militairen moeten in staat zijn succesvol te opereren binnen de internationale en diplomatieke omgeving van Defensie

loopbaantraject Militaire Diplomatie waarbij officieren al in de subalterne rangen hun interesse kenbaar kunnen maken voor functies in de internationale en diplomatieke omgeving. De mogelijkheden hiertoe verschillen vooralsnog per krijgsmachtdeel. Daar waar de marine niet

alleen in haar optreden al de nadruk legt op diplomatie (naval diplomacy) en militairen in de subalterne rangen al direct worden blootgesteld aan de diplomatieke functies tijdens bijvoorbeeld havenbezoeken, is dit bij de andere krijgsmacht-delen beduidend minder het geval.

FOTO NAVO

Het zou een *quick win* zijn om de verdere professionalisering van militaire diplomatie in lijn te brengen met de huidige ontwikkelingen op het gebied van informatiemanoeuvre. De inzet van militaire diplomatie als enabler binnen het informatie-gestuurd optreden biedt té veel

kansen en mogelijkheden de informatiepositie, het beïnvloedingspotentieel en het voorspellend vermogen van Defensie te vergroten, om hier geen optimaal gebruik van te maken. ■

Licht in de duisternis

De ontwikkeling van radar en de gevolgen voor het luchtgevecht bij nacht

Yoran Corporaal BA – tweede-luitenant van de Koninklijke Luchtmacht*

In de jaren voor de Tweede wereldoorlog werd gezocht naar een manier om vliegtuigen op grote afstanden te kunnen detecteren. De ontdekking van radar leverde een grote doorbraak op, want vanaf dat moment had de Royal Air Force een betrouwbare *early warning*-capaciteit. Toch bleef het moeilijk om, vanwege het gebrek aan zicht, in de nachtelijke uren onderscheppingen uit te voeren. Om dit probleem op te lossen gingen de conceptuele en technologische ontwikkelingen in de oorlog door en werden verschillende radarsets ontwikkeld voor het gebruik in vliegtuigen. Om optimaal gebruik te maken van de nieuwe capaciteiten kwam er een uitgebreide commandostructuur om de jachtvliegtuigen aan te sturen. Ondanks een moeizame start tijdens de Battle of Britain zorgde de radartechniek er uiteindelijk voor dat de effectiviteit van de Britse nachtjagers tijdens de oorlog sterk toenam.

De Tweede Wereldoorlog is een vruchtbare periode geweest voor de ontwikkeling van nieuwe technologieën die vandaag de dag vanzelfsprekend zijn. Uitvindingen werden in een hoog tempo doorontwikkeld en verbeterd. Een van de technologieën die vlak voor het begin van de oorlog in Groot-Brittannië ontwikkeld werd was het gebruik van radiogolven om objecten op grote afstand te detecteren, beter bekend als radar.¹ De ontdekking van radar heeft een significante invloed op de luchtoorlog gehad, omdat het mogelijk werd vliegtuigen al vanaf zeer grote afstand waar te nemen. Zodoende konden de eigen jachtvliegtuigen tijdig opstijgen en naar het doel geleid worden. Een vraag die meteen opkomt is welke invloed de ontwikkelingen op het gebied van radar-

technologie hadden op het verloop van de luchtoorlog. Hierbij is het interessant om te onderzoeken welke concepten ontstonden naarmate de techniek van de radar verder ontwikkeld werd, en hoe die techniek de effectiviteit van de Britse nachtjagers beïnvloedde, zeker omdat de huidige wijze van onderscheppen in deze periode haar oorsprong vond.

In dit artikel komen eerst kort de ontwikkelingen vanaf de Eerste Wereldoorlog tot 1940 aan bod. Daarna wordt ingegaan op zowel de ontwikkeling van de radartechnologie op de grond en in de lucht als op de bijbehorende conceptuele ontwikkelingen die belangrijk waren voor de Britse luchtverdediging. Vervolgens wordt aan de hand van cijfermateriaal onderzocht welke invloed deze ontwikkelingen hadden op de effectiviteit van de Britse nachtjagers. In de conclusie volgt een waardering van deze ontwikkelingen.²

Vroege ontwikkelingen

Al voor de Tweede Wereldoorlog werd er volop onderzoek gedaan naar de detectie van vlieg-

* Tweede-luitenant Yoran Corporaal volgt de vaktechnische opleiding tot luchtgevechtsleider. Dit artikel is een bewerking van de bachelorscriptie Krijgswetenschappen die hij in 2020 schreef aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA.

1 Ian White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959* (Barnsley, Pen & Sword Books, 2007) 5.

2 Vanwege de beperkte tijd die beschikbaar was is er alleen onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen aan Britse zijde. Daarnaast is het onderzoek beperkt gebleven tot literatuuronderzoek.

Een Junkers Ju 88 van de Luftwaffe bij de start voor een nachtelijke aanval op Engeland, 1941

FOTO DPA/PICTURE ALLIANCE

tuigen op grotere afstanden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog experimenteerden de Britten met zogeheten akoestische spiegels. Door het opvangen en focussen van geluidsgolven konden waarnemers naderende vliegtuigen detecteren voordat deze gezien konden worden.³ Om alle waarnemingen te verwerken en de luchtverdediging aan te sturen werd een centraal commandosysteem opgezet. Waarnemers gaven hun observaties door aan één van de 25 sub-stations. De sub-stations hielden alle waarnemingen binnen hun gebied bij op een grote kaart en gaven deze door aan de centrale commandokamer in Londen. Hier werd alle informatie met gekleurde markeringen op een grote kaart bijgehouden en om de zoveel tijd werd oude informatie verwijderd. De centrale commandokamer gaf informatie over de binnenkomende aanvallen door aan de sub-stations.⁴ Deze centrale opzet had als nadeel dat er een grote vertraging zat tussen de waarneming van een vijandelijk toestel en de reactie hierop vanuit de verdediging.

In 1934 concludeerde de Air Defence of Great Britain (ADGB) dat er een systeem moest komen

dat bommenwerpers op minstens 70 mijl afstand kon detecteren, om de luchtverdediging genoeg tijd te geven om deze te onderscheppen. Dit werd gebaseerd op de tijd die nodig was om de vliegvelden te waarschuwen en de veronderstelling dat vijandelijke vliegtuigen met een snelheid van rond de 250 mijl per uur vlogen op een hoogte van 20.000 voet.⁵ Deze afstand was meer dan drie keer het bereik van de akoestische spiegels en even leek het erop dat er geen mogelijkheid was om een aanval op Groot-Brittannië te onderscheppen. Tegelijkertijd waren er experimenten gaande met radiodetectie en deze trokken de aandacht van het Britse Air Ministry. Uiteindelijk werd het Committee for the Scientific Survey of Air Defence (CSSAD) opgericht, beter bekend als het Tizard Committee, naar Henry Tizard, de wetenschapper die als voorzitter fungeerde.⁶ Begin 1935

3 David Zimmerman, *Britain's Shield. Radar and the Defeat of the Luftwaffe* (Stroud, Amberley, 2013) 25.

4 Lawrence Holmes, 'The First Blitz. German Air Raids on Great Britain 1914 to 1918', 3. Zie: http://www.roc-heritage.co.uk/uploads/7/6/8/9/7689271/first_bltz.pdf.

5 Zimmerman, *Britain's Shield*, 70.

6 Bill Gunston, *Night Fighters. A Development and Combat* (Stroud, Sutton Publishing, 2004) 41.

Substations hielden alle waarnemingen binnen hun gebied bij op een grote kaart en gaven deze door aan de centrale commandokamer in Londen

FOTO © IWM

slaagden wetenschappers van de commissie erin een vliegtuig te detecteren door middel van radiogolven.⁷ Bij Orfordness kwam een onderzoekslocatie en aan het einde van het jaar was de techniek ver genoeg ontwikkeld om ook de hoogte en richting van vliegtuigen te kunnen bepalen. Er werd besloten om het onderzoek uit te breiden en over te gaan tot de bouw van vijf radarstations, die in die tijd bekend stonden als RDF (Radio Direction Finding) stations.⁸

Hoewel de grondstations konden waarschuwen voor een op handen zijnde aanval, waren deze niet accuraat genoeg om vliegtuigen naar een doel te begeleiden. Dit gold vooral 's nachts, als het zicht aanzienlijk minder was. Daarnaast

zorgden de lange communicatielijnen van het gecentraliseerde commandosysteem ervoor dat informatie vertraagd bij de vlieger aankwam. Om 's nachts een onderschepping uit te voeren moest een vliegtuig in een gebied tussen de 30 en 50 graden achter een vijand komen, wat niet mogelijk was met de zogeheten *chain home*-radar, want die was alleen nauwkeurig genoeg voor early warning-doeleinden. Overdag was dit voldoende, aangezien de vliegtuigen alleen maar richting hun doel geleid hoefden te worden, waarna de vlieger op zicht de positie van zijn doel bepaalde. 's Nachts ontbrak dit zicht echter en moest de vlieger tot op enkele tientallen meters van zijn doel geleid worden. Om deze problemen te verhelpen was Edward George Bowen met een team begonnen een radar te ontwikkelen die in vliegtuigen geplaatst kon worden. Hierdoor kon de vlieger vertrouwen op eigen waarnemingen die hij direct ter beschik-

7 Zimmerman, *Britain's Shield*, 89.

8 Gunston, *Night Fighters*, 43.

king had. Bowen begon met het plaatsen van de zender op de grond en een ontvanger in het vliegtuig, waardoor niet de hele radarset in het vliegtuig geplaatst hoefde te worden. Het was namelijk niet zeker of dit wel zou werken.⁹ Deze apparatuur werd bekend als RDF 1.5. RDF 1 waren de zogenoemde chain home-radars en RDF 2 zou de versie worden die in zijn geheel in een vliegtuig werd geplaatst. RDF 2 kreeg uiteindelijk de naam AI: Air-to-Air Interception.¹⁰

Naast ontwikkelingen op het gebied van radar werd ook de aansturing van de toestellen verbeterd. Na de oprichting van de ADGB in 1925 werd besloten om het Fighting Area Headquarters te vormen, wat vliegtuigen en andere verdediging binnen de zogeheten Air Fighting Zone moest aansturen. De Air Fighting Zone omvatte Zuidoost-Engeland, opgedeeld in

meerdere sectoren met een eigen *sector control room*, toegewezen squadrons en andere middelen, zoals zoeklichten en luchtafweergeschut. De sector control rooms stonden vervolgens in verbinding met de Fighting Area Headquarters Operations Room. Deze had als functie zowel het verwerken van informatie en inlichtingen als het aansturen van de luchtverdediging. De organisatie van deze operations room was in grote lijnen hetzelfde als die van 1918. Opnieuw was er in het midden van de kamer een grote tafel met een kaart van Zuidoost-Engeland. Om de tafel bevonden zich 15 plotters die elk via een telefoonverbinding in contact stonden met twee of drie sectoren.

⁹ Ibid., 48.

¹⁰ Zimmerman, *Britain's Shield*, 182.

De Fighting Area Headquarters Operations Room verwerkte informatie en inlichtingen en stuurde de luchtverdediging aan

FOTO © IWM

Ondanks de snelle ontwikkelingen in de radartechnologie bleef de kans op een succesvolle onderschepping klein

Daarachter bevond zich het *teller's* platform; hier werd belangrijke informatie van de kaart doorgegeven aan andere hoofdkwartieren. Daarachter bevond zich de *control dias*. Vanuit daar werden opdrachten en orders verstuurd naar de sectoren, vliegvelden en luchtafweer. Een klok, ingedeeld in verschillend gekleurde gedeeltes van vijf minuten en daarbij behorende symbolen op de kaart, maakte zichtbaar welke informatie up-to-date was. Er werd voor gezorgd dat er maar twee kleursymbolen op de kaart stonden, zodat alleen de meest recente informatie beschikbaar was. Daarnaast schreef het personeel overige informatie, zoals de gereedheid van vliegtuigen, op krijtborden langs de muren.¹¹

Naast de commandocentra werd ook de radio-communicatie verbeterd. In 1932 kwam de TR9-radio, die een bereik had van 35 mijl vanaf de grond en 5 mijl tussen twee vliegtuigen.¹² Ondanks de snelle ontwikkelingen in deze jaren bleef de kans op een succesvolle onderschepping in de praktijk klein. Dit kwam onder meer door de vertraging die optrad bij het verwerken van de waarnemingen en het doorgeven van de positie van het doel aan de vlieger. Daarnaast was het bereik van de radar op lage hoogtes sterk verminderd.

Moeizame start

De eerste radar die de technici in vliegtuigen inbouwden, de AI-sets – respectievelijk Mk. I en Mk. II – presteerden zo slecht dat ze alleen voor trainingsdoeleinden bruikbaar waren.¹³ De eerste operationele versie die werd gebruikt toen de oorlog uitbrak was de Mk. III. De Mk. III-variant presteerde beter, maar een grote stijging van het aantal onderscheppingen bleef uit, wat in een aantal gevallen ook te wijten was aan de ondermaatse prestaties van de gebruikte toestellen, de Bristol Blenheim.¹⁴

Naast tekortkomingen op materieel gebied waren er andere problemen. Zo was er een tekort aan geschoold onderhoudspersoneel en waren er niet genoeg radaroperators. Deze waren noodzakelijk omdat de vlieger naast het vliegen niet ook nog de radar kon bedienen. Veel personeel dat zich vrijwillig aanmeldde bleek ongeschikt om deze taak uit te voeren vanwege de kwetsbaarheid van de radarapparatuur. Het werken met deze apparatuur vereiste nauwkeurigheid en voorzichtigheid van zowel de vlieger als de radar-operator, omdat de techniek niet goed bestand was tegen harde schokken en onjuiste handelingen. Ondanks de beslissing om ook leraren te accepteren bleven er tekorten. Daarnaast werd veel personeel luchtziek als ze tijdens het vliegen constant op het scherm moesten kijken. Ook de beslissing om de training te verkorten van vier naar twee weken kon dit niet verhelpen, en daarnaast had dit ook andere negatieve effecten. Om dit probleem op te lossen werd de Operational Training Unit (OTU) opgericht, met No. 54 OTU in november 1940.¹⁵ Hierdoor ontstond een gestandaardiseerde methode voor de selectie en opleiding van nachtjagerbemanningen.

Een ander probleem was dat de grote hoeveelheden vliegtuigen het systeem overbelastten. Het systeem moest namelijk twee verschillende taken uitvoeren: early warning en het begeleiden van onderscheppingen. Om dit te verhelpen werd besloten om grote aanvallen als een eenheid te behandelen, en niet elk vliegtuig apart. Hierdoor hoefde het personeel niet van elk vliegtuig de exacte positie bij te houden, wat de werkdruk verminderde.

11 Randall DeGering, *The RAF's Fighter Control System* (Maxwell Air Force Base, Air University Press, 2018) 32.

12 Zie ook: 'Wireless Equipment, Transmitter Receiver Type TR 9D, British', Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/30005781>.

13 Gunston, *Night Fighters*, 38.

14 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 47.

15 *Ibid.*, 47

In de lente en zomer van 1940 ondernam de Luftwaffe weinig nachtaanvallen, waardoor er weinig onderscheppingen waren. Op 22 juli werd de eerste onderschepping met AI uitgevoerd, en op 17 augustus de tweede. In september werd er geen enkel vijandelijk toestel neergehaald met AI. Aan het einde van de Battle of Britain, rond september 1940, verlegde de Luftwaffe haar focus richting nachtbombardementen, die grote schade veroorzaakten aan Britse steden.¹⁶ Het gebruik van AI-radar in combinatie met de grondstations en zoeklichten van het lucht-afweergeschut leidde tot enkele succesvolle onderscheppingen, maar de tegenvallende prestaties van de Blenheim resulteerden in weinig neergehaalde bommenwerpers.¹⁷ In december verloor de Luftwaffe meer vliegtuigen aan ongelukken dan aan onderscheppingen door nachtjagers. In totaal haalden deze vier bommenwerpers neer, waarbij niet één keer gebruik was gemaakt van AI.¹⁸ Bowen had inmiddels het onderzoeksteam verlaten en was samen met Tizard vertrokken naar de Verenigde Staten om daar te assisteren bij de ontwikkeling van radar.

Ondertussen ging de ontwikkeling van AI Mk.IV verder. Dat systeem had een groter maximum en een kleiner minimum bereik en interfereerde niet met de radiosignalen, zoals de voorgaande systemen wel deden.¹⁹ Daarnaast deed ook een nieuw vliegtuigtype, de speciaal als nachtjager ontworpen Bristol Beaufighter, zijn intrede.

Deze was, door zijn hogere snelheid en zwaardere bewapening, veel geschikter als nachtjager dan de Blenheim.²⁰ Hoewel AI Mk.IV beter presteerde dan zijn voorgangers, kwam het vaak voor dat een vliegtuig begon te slingeren als het dicht bij een doelwit kwam. Dit kwam doordat er een vertraging zat tussen de commando's die de radaroperator gaf en het uitvoeren door de vlieger.²¹ Hierop werd besloten een instrument voor de vlieger te ontwikkelen waarop deze direct de informatie over de positie van het doelwit te zien kreeg. De eerste varianten van die instrumenten kregen de naam AI Mk.IVA, verbeterde productievarianten kregen de naam AI Mk.V.

Verbetering van het systeem

In juni 1940 kwamen er richtlijnen voor een nieuw type radar, de zogenoemde Ground-Controlled Intercept (GCI)-radar. Deze moest gebruik maken van een golflengte van 1,5 meter, en een bereik hebben van 50 mijl.²²

16 Vincent Orange, *Dowding of Fighter Command. Victor of the Battle of Britain* (Londen, Grub Street, 2008) 214.

17 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 60.

18 Ibid., 70.

19 Ibid., 59.

20 Gunston, *Night Fighters*, 62.

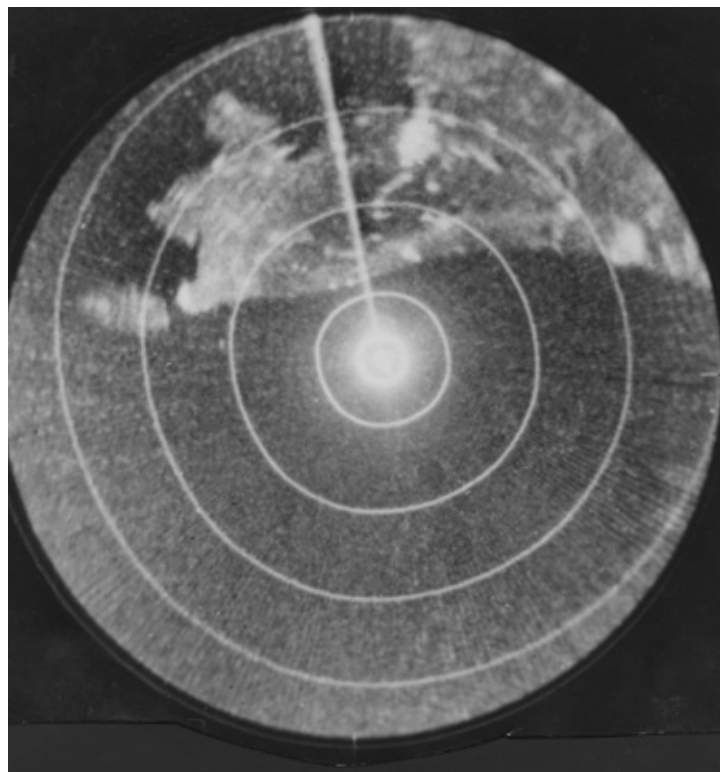
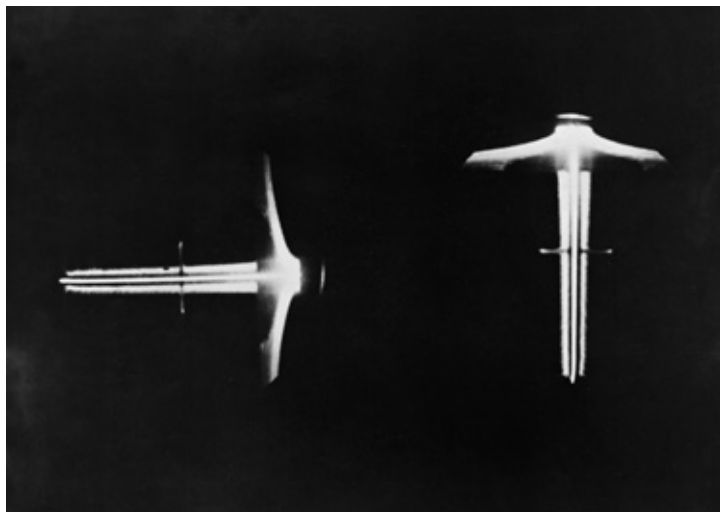
21 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 92.

22 Ibid, 63.

Een grote stijging van het aantal onderscheppingen bleef onder meer uit door de ondermaatse prestaties van de Bristol Blenheim

FOTO © IWM

Boven het radarbeeld tot AI Mk. V, waarbij hoogte en positie van het doelwit links of rechts van het vliegtuig apart worden aangegeven. Beide schalen geven de afstand weer. De grote echo's worden door de grond veroorzaakt. Onder het PPI-scherm

FOTO © WWI

Daarnaast moest deze hoogte en koers kunnen bepalen, IFF-capaciteit (Identification Friend or Foe) hebben en gebruik maken van het Plan Position Indicator (PPI)-scherm. Dit scherm plaatst de radar in het midden, met daaromheen een cirkel die het bereik visualiseert. Gedetecteerde vliegtuigen verschijnen als punt in de cirkel en zo kunnen afstand en koers eenvoudig bepaald worden. Dit type scherm is in grote lijnen gelijk aan de huidige radar-schermen. Het verschil tussen het PPI-scherm en de eerdere types is te zien in de onderstaande afbeeldingen.

Door middel van radiosignalen werden vliegtuigen ondervraagd vanaf de grondstations en als ze de juiste IFF-apparatuur hadden stuurden ze een signaal terug, waardoor het grondstation kon zien dat het een niet- vijandelijk vliegtuig was. Dit voorkwam onderscheppingen op eigen vliegtuigen. Vanaf januari 1941 werden er meer succesvolle onderscheppingen uitgevoerd, mede dankzij de introductie van GCI, de Bristol Beaufighter, betere aansturing vanaf de grond en beter getraind personeel. Ondertussen was ook AI Mk. IV geïntroduceerd, met een bereik tussen de 400 voet en 3,5 mijl.²³ In februari 1941 vlogen nachtjagers 568 sorties. 421 werden gevlogen door eenmotorige toestellen zonder radar en 147 door toestellen met AI. Er werd 55 keer contact gemaakt en uiteindelijk werden er vier toestellen neergehaald. In maart gingen deze aantallen verder omhoog naar 1005 sorties en 22 neergehaalde toestellen.²⁴ Hier bleek dat de eenmotorige toestellen zonder radar, onder de juiste omstandigheden en met goede GCI-aansturing, een effectieve bijdrage konden leveren. De introductie van IFF maakte het voor de GCI-controller makkelijker om eigen toestellen te identificeren. In april verloor de Luftwaffe 48 toestellen aan de nachtjagers; in mei waren dat er 96,²⁵ het hoogste aantal dat in de oorlog gehaald zou worden. Ter voorbereiding van operatie Barbarossa, de Duitse inval in de Sovjet-Unie, werden na mei de meeste Duitse bommenwerpers verplaatst naar het oosten, waarmee een einde kwam aan de grootschalige nachtelijke bombardementen op Engeland. Tabel 1 toont de oplopende verliezen van de Luftwaffe.

²³ Air Ministry, Air Publication AP1093D, *Introductory survey of radar part II* (1946).

²⁴ White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 79.

²⁵ *Ibid.*, 86

Maand	Sorties	Aantal gedetecteerde toestellen	Verliezen	Percentage
1940				
november	5493	-	2	0,036
december	3585	-	4	0,112
1941				
januari	1965	78	3	0,153
februari	1225	58	4	0,327
maart	3510	149	22	0,627
april	4835	172	48,5	1,003
mei	4055	371	96	2,367

Tabel 1 Verliezen van de Luftwaffe tijdens nachtelijke bombardementen (Bron: Ian White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, blz. 79) (april 1941 bevat een geclaimde, maar niet bevestigde onderschepping)

De komst van de GCI-radars leidde tot de ontwikkeling van een nieuwe tactiek om onderscheppingen uit te voeren. Hierbij stond de *sector controller* in direct contact met de nachtjager, die na het opstijgen in een circuit ging vliegen. Informatie over de bommenwerpers die door de CH-stations werden gedetecteerd werd doorgestuurd naar de sector operations room, die vervolgens de juiste koers door gaf aan de nachtjager om deze in een geschikte positie te brengen. Vervolgens nam de GCI-controller de aansturing van de nachtjager over en werd gecontroleerd of er geen IFF-antwoord van het doelwit kwam. Daarna stuurde de GCI-controller de nachtjager via een aantal precieze stuur aanwijzingen (vectoren) richting het doel, tot de radaroperator het doel detecteerde op de AI en aanwijzingen kon geven aan de vlieger tot die visueel contact maakte. Deze methode bleef nagenoeg gelijk gedurende de oorlog.²⁶

GCI-controllers werden geselecteerd uit sector controllers die al ervaring hadden met het aansturen van vliegtuigen via radio. De GCI-radars werden ook gebruikt om eenmotorige jagers richting groepen bommenwerpers te sturen, zodat ze vervolgens visueel contact konden maken. Natuurkundige Robert Hanbury Brown had inmiddels een methode ontwikkeld om succesvol zichtcontact te maken zonder te gaan slingeren. De nachtjagers moesten op 2500 voet afstand van het doelwit koerscorrecties maken om achter de vijand te komen. Als dit het geval was kon de nachtjager langzaam dichterbij komen zonder van koers te veranderen.

Vervolgens zou de AI moeten worden gebruikt om de vlieger te vertellen waar het doelwit zich bevond in relatie tot de nachtjager. Als de vlieger geen zichtcontact kon maken, moest de afstand weer vergroot worden tot 2500 voet en moest hij de procedure herhalen.²⁷

Omdat de GCI-radaroperators maar één nachtjager tegelijkertijd konden aansturen, werd een systeem bedacht om overbelasting te voorkomen. Dit zogeheten Smack-systeem kwam er in 1942. Hierbij stonden de zoeklichten in een aantal *fighter boxes*, die zich voor het luchtafweergeschut rondom belangrijke doelen bevonden. In het midden van de box stond een verticaal schijnend zoeklicht waar een nachtjager omheen vloog. De eerste 12 mijl van de box heette de *indicator zone*. Als een vijandelijk vliegtuig de box invloog werd het zoeklicht daarheen gericht en kon de nachtjager dat volgen om bij het doelwit te komen. Na de indicator zone kwam het vliegtuig in de *killing zone*, waar zoeklichten het continu belichtten, zodat het onderschept kon worden. Als een nachtjager was uitgerust met AI kon de vlieger opdracht geven om de zoeklichten te doven en met behulp van AI de onderschepping te voltooien. Als die niet was gelukt voor het einde van de killing zone was bereikt, moest de nachtjager de onderschepping afbreken en overlaten aan het luchtafweergeschut.²⁸

26 DeGering, *The RAF's Fighter Control System*, 44.

27 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 92.

28 Alfred Price, *Blitz on Britain 1939-45* (Stroud, Sutton, 2000) 140.

Maand (1944)	Duitse sorties	Duitse verliezen	Percentage
januari	732	57	7,88
februari	1386	72	5,2
maart	909	75	8,3
april	862	75	8,7
mei	380	50	10

Tabel 2 Duitse verliezen tijdens operatie Steinbock (Bron: Anthony Robinson, *Nightfighter. A Concise History of Nightfighting since 1914*, 97)

Dit systeem bleef samen met GCI de belangrijkste aanstuuringsmethode van de nachtjagers.

Op 23 april 1942 begon de Luftwaffe met een nieuwe serie aanvallen, de Baedeker Raids.²⁹ De eerste paar weken onderschepten de Britten weinig bommenwerpers; pas vanaf mei werden enige successen behaald. De laagvliegende vliegtuigen bleken moeilijk te detecteren voor de AI- en GCI-radars. Nieuwe tactieken werden getest, maar bleken nauwelijks effect te hebben. Uiteindelijk wist de RAF tussen april en oktober 40 bommenwerpers neer te halen.³⁰ De detectie op lage hoogte verbeterde met de introductie van de centimeter-bandradar. Op 5 juni 1942 werd de eerste succesvolle onderschepping met AI Mk. VII uitgevoerd.³¹ AI Mk. VII bleek zeer geschikt om laagvliegende vliegtuigen te detecteren en had een bereik tussen de 400 voet en 3 mijl.³² In totaal werden iets meer dan honderd vliegtuigen neergehaald met behulp van AI Mk. VII.³³

Eind 1942 werd de Mk. VIII A-variant geïntroduceerd, met een maximumbereik van 5 mijl³⁴

en IFF. Het display was voorzien van meerdere schaalgroottes, wat nauwkeurigere onderscheppingen op korte afstanden mogelijk maakte.³⁵ Op 20 januari 1943 werd het eerste vijandelijke toestel neergehaald met AI Mk. VIII A.³⁶ De introductie van de AI Mk. X-radar verminderde ook de gevoeligheid voor jammen met *window*. Window was de voorloper van het huidige *chaff* en bestond uit kleine metaalstrips die vliegtuigen uitwierpen. Dit zorgde voor verblinding van de radars.³⁷ De RAF durfde tot de introductie van centimeter-radar geen *window* te gebruiken uit angst dat de Luftwaffe dit zou kopiëren. De centimeter-radar was minder gevoelig voor *window*, waardoor eventueel gebruik door de Luftwaffe weinig effectief zou zijn.³⁸ Daarnaast had AI Mk. X een groter bereik, tot 6 mijl.³⁹ In februari 1944 werd er 60 keer contact gemaakt met vijandelijke vliegtuigen, waarvan er zeven werden neergeschoten. Dit lage aantal was te wijten aan de snelheid en manoeuvreerbaarheid van de Focke-Wulf Fw-190 jachtbommenwerpers. Zowel voor AI Mk. VIII als Mk. X lag het aantal succesvolle onderscheppingen op 12 procent.⁴⁰ In januari 1944 voerde de Luftwaffe opnieuw een serie bombardementen uit onder de naam Steinbock. Deze bombardementen hadden Londen als doelwit. Tijdens de eerste reeks aanvallen op 21 januari vloog de RAF 96 sorties en haalde daarbij zestien bommenwerpers neer. In totaal verloor de Luftwaffe 43 toestellen door verschillende oorzaken, wat overeenkomt met 9,6 procent.⁴¹ Tabel 2 laat zien dat het aantal neergehaalde Duitse vliegtuigen tijdens operatie Steinbock begin 1944 vele malen hoger lag dan in 1940-1941. Dit wijst op een toegenomen effectiviteit van de nachtjagers. Tijdens operatie Overlord in juni 1944 verdedigden de nachtjagers

29 Ibid., 143.

30 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 122.

31 Ibid., 147.

32 Air Ministry, Air Publication AP1093D, *Introductory survey of radar part II* (1946).

33 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 148.

34 Ibid., 260.

35 Ibid., 150.

36 Ibid., 152.

37 Met de ontwikkeling van radar ontstond ook een wapenwedloop op het gebied van elektronische oorlogvoering tussen Duitsland en Engeland. Dit artikel beperkt zich tot de ontwikkelingen aan Britse zijde.

38 Ibid., 170.

39 Air Ministry, Air Publication AP1093D, *Introductory survey of radar part II* (1946).

40 White, *History of the Air Intercept Radar and the British Nightfighter 1935-1959*, 148.

41 Ibid., 181.

de stranden en de vloot tegen aanvallen van de Luftwaffe. Eind juni hadden de nachtjagers 62 vijandelijke vliegtuigen uitgeschakeld.⁴²

Conclusie

Technologische ontwikkelingen op het gebied van radar hebben een aantoonbaar positieve bijdrage geleverd aan de effectiviteit van de Britse nachtjagers gedurende de periode 1940-1945. De radarsystemen maakten een snelle ontwikkeling door en werden steeds beter. De eerste radarsets, AI Mk. I en Mk. II, bleken nog niet geschikt voor operationeel gebruik vanwege de vele tekortkomingen, zoals een slecht bereik en een lage nauwkeurigheid. Als gevolg hiervan werden er dan ook geen onderscheppingen met behulp van deze systemen uitgevoerd. AI Mk. III was het eerste operationele systeem en hoewel de prestaties nog steeds tegenvielen, werden hiermee wel de eerste onderscheppingen uitgevoerd. De komst van de GCI-grondstations in december 1940 leidde pas tot een significante stijging van het aantal onderscheppingen. GCI-radars gaven een veel duidelijker beeld voor de controller, waardoor het makkelijker was om vliegers naar hun doel te leiden. Met de introductie van AI Mk. IV gingen de aantallen onderschepte vliegtuigen in de eerste maanden van 1941 omhoog. De implementatie van IFF maakte het eenvoudiger om eigen toestellen te identificeren, wat sneller duidelijk maakte welke vliegtuigen vijandelijk waren. Tactieken waarmee de Luftwaffe reageerde op de verbeterde radarsystemen, zoals het laag over zee vliegen, werden tegengegaan door de ontwikkeling van centimeter-bandradar. De AI Mk. VIII en Mk. X beschikten over een groter bereik en hogere nauwkeurigheid dan hun voorgangers.

De implementatie van de nieuwe radartechnologie in de doctrines, concepten en methodes had een positieve invloed op de effectiviteit van de nachtjagers. De komst van radar vroeg immers om een nieuwe manier van onderscheppen. Tegelijkertijd moesten de *special signals sections* zorgen voor een betere implementatie van AI binnen de squadrons door directe samenwerking tussen wetenschappers, radarexperts, onder-

houdspersoneel en radarcontrollers. Overbelasting van de radarstations was te voorkomen door grote groepen vijandelijke vliegtuigen als een eenheid te beschouwen. De GCI-radar leidde tot de ontwikkeling van het begeleiden door middel van vectoren. Het in 1942 geïntroduceerde Smack-systeem moest zorgen voor verdere ontlasting van de GCI-stations.

De combinatie van technologische vooruitgang en bijbehorende concepten en methodes zorgde ervoor dat radar tijdens de oorlog een significante bijdrage leverde aan de effectiviteit van nachtjagers. In deze periode ontstond de moderne manier van onderscheppen. Zo wordt de PPI nog steeds gebruikt, net als andere technologie die in die tijd ontdekt is en de basis heeft gevormd voor de moderne radarsystemen. Ook de methodes en concepten hebben een duidelijke invloed gehad op de huidige luchtgevechtsleiding. Zo is het nog steeds belangrijk dat een vlieger naar zijn doel wordt geleid om uiteindelijk een visuele identificatie te kunnen doen en dit gebeurt nog steeds aan de hand van vectoren. Ook de centrale aansturing vindt net als in de Tweede Wereldoorlog plaats vanuit de Control and Reporting Centers (CRC's), zoals die in Nieuw-Milligen. ■

FOTO: MCD, HANS ROGGEN

Luchtgevechtsleiding Nieuw Milligen: de invloed van radartechnologie, concepten en methodes uit de Tweede Wereldoorlog op de manier van het onderscheppen van vliegtuigen werkt ook in deze tijd nog door

42 Anthony Robinson, *Nightfighter. A Concise History of Nightfighting since 1914* (Londen, Ian Allan Ltd, 1988) 185.

'Een leven lang leren' binnen de Koninklijke Marechaussee

Ondersteunt het huidige officiersonderwijs het streven naar 'een leven lang leren'?

Dr. E.J. de Waard, prof. dr. M. den Boer en Ikol M. Helgers MA*

Recent verscheen de *Defensievisie 2035*.¹ De visie benadrukt het principe van 'een leven lang leren' om de talenten en competenties van medewerkers beter te kunnen benutten. Het streven om mensen te stimuleren te blijven leren tijdens hun gehele werkzame leven is niet nieuw.² Al meer dan 30 jaar roept de overheid hiertoe op om de arbeidsparticipatie van de Nederlandse beroepsbevolking te verbeteren.³ Ook in de internationale context, bijvoorbeeld de Europese Unie, is een reeks programma's voor 'een leven lang leren' uitgerold.⁴ Voor de krijgsmacht heeft het principe steeds meer aan belang gewonnen door razendsnelle technologische ontwikkelingen, de veelzijdigheid van de taakomgeving en personele vullingsperikelen.

Tientallen kandidaten voor de
wachtmeesteropleiding van de Koninklijke
Marechaussee nemen deel aan een
driedaags traject waarbij ze een beter
beeld krijgen van werken bij de KMar

FOTO MCD, VALERIE KUYPERS

- * Erik de Waard is universitair hoofddocent militaire politieoperaties, Monica den Boer is hoogleraar militaire politieoperaties en Mark Helgers is universitair docent militaire politieoperaties aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.
- 1 Ministerie van Defensie, *Defensievisie 2035. Vechten voor een veilige toekomst* (Den Haag, oktober 2020) 26. Zie: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/defensievisie-2035/downloads/publicaties/2020/10/15/defensievisie-2035>.
 - 2 A. Hoets en A. Wagemaker, "Omschrijf de missie, geef vertrouwen en laat los". Mart de Kruif over lessons learned en de militaire professie', in: *Militaire Spectator* 188 (2019) (4) 194-201; T. Bijlsma, 'Professioneel leren door militaire teams', in: *Militaire Spectator* 179 (2010) (9) 454-466.
 - 3 S. van Walsum, 'Levenslang leren, dat ligt ons niet zo', in: *de Volkskrant*, 26 september 2014.
 - 4 N. Volles, 'Lifelong learning in the EU: changing conceptualisations, actors, and policies', in: *Studies in Higher Education* 41 (2016) (2) 343-363.

Vanwege verschillen in taak, structuur, technologie en cultuur manifesteert het beginsel van ‘een leven lang leren’ zich hoogstwaarschijnlijk anders binnen de verschillende defensieonderdelen. Tegelijkertijd kunnen de defensieonderdelen op dit terrein van elkaar leren door kennisuitwisseling. Dit artikel is met dit doel voor ogen geschreven. In maart 2020 is op de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) de nieuwe leerstoel Militaire Politie Operaties opgericht. De hoogleraar en docenten van deze kennissectie hebben een onderwijsvisie geschreven die het officiersonderwijs van de KMar beschouwt vanuit het perspectief van ‘een leven lang leren’. Het artikel bespreekt de belangrijkste inzichten uit deze onderwijsvisie ter ondersteuning van het bredere streven binnen de krijgsmacht het ‘leven lang leren’-gedachtegoed sterker te verankeren.

Het artikel bestaat uit drie delen. Deel één bespreekt, op basis van bestaande theorievorming over ‘een leven lang leren’, de achtergronden en uitgangspunten van dit concept. Deel twee legt aan de hand van drie ‘levenslang leren’-basisprincipes uit hoe het officiersonderwijs van de KMar momenteel is ingericht. De beschrijving is grotendeels gebaseerd op een benchmarkonderzoek, waarin relevante bachelor- en masteropleidingen in het veiligheidsdomein en officiersopleidingen van zusterorganisaties, zoals de nationale politie en buitenlandse gendarmeriekorpsen, zijn onderzocht. Vanuit de twee overgebleven ‘levenslang leren’-principes geeft deel drie een beschouwing van het loopbaantraject van KMar-officieren dat na de initiële opleiding plaatsvindt, met als belangrijkste ankerpunten de Middelbare en Hogere Defensie Vorming (MDV en HDV). Het artikel sluit af met een korte conclusie.

‘Een leven lang leren’

Aanvankelijk werd in de jaren zeventig van de vorige eeuw door UNESCO’s Instituut voor Onderwijs (UIE) de visie van een ‘levenslange educatie’ geïntroduceerd. Het betrof niet zozeer een instrumentele kijk op onderwijs als leerstelsysteem, maar vooral een filosofische bespiegeling omtrent de sociaal-maatschappelijk rol van kennisontwikkeling.⁵ De diepzinnige ambitie blijkt uit de definitie, die levenslange educatie omschrijft als ‘een proces voor het bewerkstelligen van persoonlijke, sociale en professionele ontwikkeling gedurende het leven van individuen om de kwaliteit van leven van zowel individuen als hun collectieven te vergroten. Het is een samenhangend en samenbrengend idee, dat betrekking heeft op formeel, niet-formeel en informeel leren, teneinde bewustwording te stimuleren, waarmee de best haalbare ontwikkeling in verschillende levensstadia en -domeinen kan worden bereikt.’⁶

De definitie benoemt drie specifieke vormen van leren. Formeel leren verwijst naar het chronologische reguliere onderwijsbestel dat begint op de kleuterschool en, als hoogst haalbare station, eindigt op de universiteit. Niet-formeel leren betreft iedere georganiseerde, systematische onderwijskundige activiteit die plaatsvindt buiten het formele onderwijsstelsysteem, om te voorzien in specifieke leerbehoeften van bepaalde subgroepen in de maatschappij, zowel volwassenen als kinderen. Informeel leren slaat op het levensproces dat maakt dat iedere persoon continu kennis, vaardigheden, gedragingen en inzichten opdoet en verzamelt – thuis, op het werk en in de vrije tijd – uit onder andere voorbeeldgedrag van familie en vrienden, reizen, het lezen van kranten en boeken, of door naar de radio te luisteren of films en televisie te kijken.⁷ Vooral de laatste ervarings- en persoonsgebonden vorm van leren heeft ertoe geleid dat sinds het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw ‘een leven lang leren’ als begrip in zwang is geraakt.

‘Een leven lang leren’ is een diepgaand concept, omdat het zich niet beperkt tot intentionele en gestructureerde vormen van leren, aangeboden

5 A. Tuijnman en A.-K. Boström, ‘Changing Notions of Lifelong Education and Lifelong Learning’, in: *International Review of Education* 48 (2002) (1-2) 93-110.

6 R.H. Dave (red.) *Foundations of Lifelong Education* (Hamburg, UNESCO Institute of Education, 1976) 34.

7 P.H. Coombs en M. Ahmed, *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help* (Baltimore, John Hopkins University Press, 1974) 8.

KMar-militairen in opleiding tijdens de bivak

FOTO MCD, HILLE HILLINGA

door officiële onderwijsinstellingen. Aan de hand van vier principes legt de intergouvernementele organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) uit dat de 'levenslang leren'-filosofie zich duidelijk onderscheidt van centralistische kennisontwikkelingsstrategieën, die voornamelijk systematische onderwijsaanbevelingen doen ter verbetering van de veerkracht van het arbeidsstelsel. De 'levenslang leren'-filosofie gaat ervan uit dat:

- de lerende met zijn ontwikkelbehoeften centraal staat, wat resulteert in een vraag- in plaats van aanbod-gedreven oriëntatie op onderwijs en training;
- de nadruk ligt op zelfgestuurd leren en de daarmee samenhangende competentie van 'leren te leren', als noodzakelijk fundament voor een leerproces dat gedurende het hele leven door blijft gaan;
- leren plaatsvindt in veel verschillende contexten en dat het zowel een formeel als informeel karakter kan hebben;
- een langetermijnblik essentieel is, zodat iemands totale levensloop in beschouwing genomen kan worden.⁸

De vraag, hoe deze ideologische en onderscheidende visie op onderwijs en persoonlijke ontwikkeling praktisch uitvoerbaar te maken, is niet eenvoudig gebleken. Enerzijds ligt het leerinitiatief bij het individu, waardoor een botsing met een gestandaardiseerde beleidsaanpak al snel op de loer ligt.⁹ Anderzijds vraagt de levenslange tijdshorizon voor een complexe maatwerkketen van formele, niet-formele en informele leerimpulsen, die zich moeilijk laat specificeren en organiseren.¹⁰ Toch is er reden om positief te blijven. Onderzoek toont namelijk tegelijkertijd aan dat tevredenheid over het werk voor de meeste mensen de belangrijkste bron voor persoonlijke groei is.¹¹ Werk dat zingeving biedt en als nuttig wordt ervaren zet aan tot creatief, conceptueel en analytisch handelen,

8 A. Tuijnman, *Lifelong Learning for All: Meeting of the Education Committee at Ministerial Level* (Paris, OECD, January 1996) 99-120.

9 S. Billett, 'The perils of confusing lifelong learning with lifelong education', in: *International Journal of Lifelong Education* 29 (2010) (4) 401-413.

10 D.N. Aspin en J.D. Chapman, 'Lifelong learning: concepts and conceptions', in: *International Journal of Lifelong Education* 19 (2000) (1) 2-19.

11 D. Beckett en P. Hager, *Life, Work and Learning: Practice in Postmodernity* (London, Routledge, 2002) 8.

1	De beroepsgerichte vooropleiding, met een nadruk op het aanleren van praktische kennis en vaardigheden, is ontoereikend voor iemands complete loopbaan.
2	Theoretische duiding en praktijkrelevantie moeten in elkaars verlengde liggen.
3	Leren is een geleidelijk proces van bewustwording in plaats van het vak na vak aanbieden van kennis.
4	Het brein is geen geheugenkaart vol met data, maar een informatieverwerkingsstelsel dat continu verbanden legt om de omgevingscontext te kunnen doorgronden.
5	In plaats van eenmalige kennisoverdracht is het kerndoel van onderwijs het leervermogen van mensen op de lange termijn te stimuleren.

Tabel 1 Onderwijs- en kennisprincipes ter ondersteuning van een leven lang leren

waardoor medewerkers uitgedaagd worden om in sociale, cognitieve en professionele zin tot verbetering te komen.¹² De basis voor het gevoel van zingeving wordt al gelegd bij het formele en niet-formele onderwijstraject dat mensen doorlopen voordat ze hun professionele carrière beginnen. Onderzoeker Paul Hager bepleit vijf principes in ogenschouw te nemen om werken en leren elkaar te laten versterken (zie Tabel 1).¹³

Het leervermogen van medewerkers kan echter niet alleen gestoeld zijn op uitgekende onderwijsprogramma's. Een vruchtbare interactie tussen persoonlijke ambities en organisatiebelangen is minstens zo belangrijk.¹⁴ Aan de ene kant blijft een organisatie namelijk adaptief met behulp van de toewijding en vernieuwende denkracht van medewerkers. Aan de andere kant komen medewerkers beter tot bloei als de organisatie tegemoetkomt aan hun persoonlijke ontwikkelbehoeften. In de meeste organisaties

beweegt de Human Resource Management (HRM)-afdeling zich op het snijvlak van deze twee dimensies. Het versterken van de HRM-functie met bijvoorbeeld opleidings- en ontwikkelcoaches is een idee dat in de literatuur over 'levenslang leren' dan ook nadrukkelijk wordt uitgedragen.¹⁵ Het idee is dat zowel de organisatie als het individu profijt heeft van de gerichte persoonlijke aandacht en adviezen die dit soort HRM-professionals kan bieden.

De initiële opleiding voor KMar-officieren

De zoektocht naar synergie tussen organisatie en werknemer is de krijgsmacht en daarmee de KMar niet vreemd. Zo spreekt de KMar in de *Ontwikkelagenda 2017* de wens uit om de HRM-strategie en de onderwijs- en ontwikkelbehoeften van het personeel beter met elkaar in evenwicht te brengen. In 2020 is, in aanvulling op de ontwikkelagenda, de *Commander's Intent 2020* uitgegeven, waarin de commandant van de KMar nogmaals benadrukt dat de mens in de organisatie de belangrijkste succesbepalende factor is en dat de ontwikkeling van medewerkers de organisatie vooruit zal helpen. Het herzien van de officiersopleidingen is een uitvloeisel van deze beleidsdocumenten. De KMar heeft onder andere voor ogen het opleidingsmodel voor officieren zodanig aan te passen dat het beter aansluit op het idee van 'een leven lang leren'.

De benchmark

Ter ondersteuning van de veranderambities van de KMar is, met de oprichting van een eigen leerstoel Militaire Politie Operaties (MPO) aan de NLDA, de huidige inrichting en inhoud van de officiersopleidingen tegen het licht gehouden. Om de top van de KMar een goed inzicht te kunnen geven in hoe de huidige officiersopleidingen zich verhouden tot relevante alternatieven in binnen- en buitenland is door de sectie MPO een benchmarkonderzoek uitgevoerd. Het onderzoek beoogt niet volledig te zijn, maar wel een afgewogen selectie te bieden van interessante studietrajecten in het veiligheidsdomein. De benchmark richtte zich

12 G. Standing, *Global Labour Flexibility: Seeking Distributive Justice* (London, Macmillan/St Martin's Press, 1999) 3.

13 P. Hager, 'Lifelong learning in the workplace? Challenges and issues' in: *Journal of Workplace Learning* 16 (2004) (1/2) 22-32.

14 R.D. Crick, D. Haigney, S. Huang, T. Coburn en C. Goldspink, 'Learning power in the workplace: the effective lifelong learning inventory and its reliability and validity and implications for learning and development', in: *The International Journal of Human Resource Management* 24 (2013) (11) 2255-2272.

15 P. Plant en B. Turner, 'Getting closer: Workplace guidance for lifelong learning', in: *International Journal of Lifelong Education* 24 (2005) (2) 123-135; S. Nilsson en P. Ellström, 'Employability and talent management: challenges for HRD practices', in: *European Journal of Training and Development* 36 (2012) (1) 26-45.

op de volgende twee hoofdcategorieën:

1. nationale bachelor- en masteropleidingen gericht op veiligheid en politieoptreden;
2. internationale bachelor- en masteropleidingen gericht op politie- en gendarmerieoptreden.

Tabel 2 specificeert welke Nederlandse en buitenlandse bachelor- en masteropleidingen in de benchmark zijn bestudeerd.

De principes van ‘een leven lang leren’ en de initiële officiersopleiding

We gebruiken tabel 1 als een objectieve ‘levenslang leren’-meetlat om het huidige opleidingsmodel aan de NLDA tegen af te zetten. Tevens beoordelen we hiermee de opleidingsalternatieven uit de benchmark. De eerste drie principes staan in deze paragraaf centraal, omdat ze een directe relatie hebben met onderwijs. De andere twee aspecten vormen het referentiekader van de volgende paragraaf, die de carrièregang van KMar-officieren na de initiële opleiding beschouwt vanuit een ‘levenslang leren’-perspectief.

Alle aspirant-officieren van de KMar worden sinds 2014 opgeleid aan de NLDA. Hbo- en wo-geschoolden volgen een korte officiersopleiding (KOO), terwijl vwo-geschoolden een militair-wetenschappelijk bacheloropleiding (MWO) doorlopen aan de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW). Onderofficieren die, na het behalen van een NLQF 6-certificaat,¹⁶ in aanmerking komen voor doorstroming naar de officiersrangen volgen de Specifieke Officiersopleiding (SOO). Naast deze drie kernopleidingen volgen officier-specialisten van de KMar (bijvoorbeeld juristen, financieel specialisten en voorlichters) en officier-reservisten de verkorte SPEC-opleiding op de NLDA. De officieren die de wo-bachelor volgen en de KOO-officieren die opkomen voor de functie van operationeel teamleider krijgen aan het einde van het opleidingstraject tevens een vaktechnische opleiding (VTO) bij het Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum KMar. Afhankelijk van hun functie krijgen de overige KOO-officieren een aangepaste VTO of een aanvullende cursus (bijvoorbeeld P&O-medewerkers). Geslaagde SOO’ers, de officier-reservist en -specialist zijn,

Nationale bachelor- en masteropleidingen gericht op veiligheid en politieoptreden	
1	HBO Bachelor Policing (Nederlandse Politieacademie)
2	HBO Master Crisis and Public Order Management (Instituut Fysieke Veiligheid en Politieacademie)
3	WO Bachelor Security (Universiteit Leiden)
4	WO Master Military Strategic Studies (Nederlandse Defensie Academie)
5	WO Master of Science in Policing (Politieacademie en Canterbury Christ Church University)
6	WO Master Besturen van Veiligheid (Vrije Universiteit Amsterdam)
7	WO Master International Crimes, Conflict and Criminology (Vrije Universiteit Amsterdam)
8	WO Masterspecialisatie Besturen van Veiligheid (Radboud Universiteit Nijmegen)
Internationale bachelor- en masteropleidingen gericht op politie- en gendarmerieoptreden	
9	BA Security Engineering (Guardia Civil, Spanje)
10	BA Public Security Management (Guardia Civil, Spanje)
11	MA Recht en Veiligheidsstrategieën (Gendarmerie Nationale, Frankrijk)
12	MA Rechten voor Officieren (Carabinieri, Italië)
13	MA Militaire Wetenschappen, Specialisme Veiligheid (Guarda Nacional Republicana, Portugal)
14	MA Military Sciences (National Defence University, Finland)
15	European Joint Master in Strategic Border Management (Frontex, EU)
16	European Joint Master Programme (CEPOL, EU)

Tabel 2 Nederlandse en buitenlandse bachelor- en masteropleidingen in de benchmarkstudie

afhankelijk van de te vervullen functie, vrijgesteld van de VTO of krijgen een aangepast programma.

Het eerste ‘levenslang leren’-uitgangspunt – *de beroepsgerichte vooropleiding, met een nadruk op het aanleren van praktische kennis en vaardigheden, is ontoereikend voor iemands complete loopbaan* – speelt een centrale rol in de opzet van het huidige opleidingsmodel voor KMar-officieren. De KMar heeft namelijk vastgelegd dat een start-bekwame officier minimaal het niveau NLQF 6 moet hebben. De organisatie benadrukt

16 NLQF staat voor het Nederlands kwalificatieraamwerk. De niveaus van dit raamwerk (8 in totaal, plus 1 instroomniveau) worden vastgesteld aan de hand van beschrijvingen van wat iemand weet en kan na voltooiing van het leerproces. Deze beschrijvingen van de niveaus van kennis, vaardigheden en zelfstandigheid en verantwoordelijkheid worden leerresultaten genoemd. Zie: <https://www.nlqf.nl/nlqf-niveaus>.

Een internationaal gezelschap krijgt documenttraining op paspoort, visum en ID-bewijs. De training is onderdeel van de Frontex Partnership Academy

met deze keuze dat de initiële opleiding geen eindstation is waar men de hele carrière op kan terugvallen. Het idee is juist dat een instroom van wo- of hbo-bachelor opgeleide officieren een drempelniveau waarborgt, dat in de verdere loopbaan, afhankelijk van persoonlijke en organisatievoorkeur, zal worden verbreed en/of verdiept. De KMar acht het behalen van het NLQF 6-werk- en denkniveau bovendien belangrijker dan de specifieke opleidingsrichting die de aspirant-officier heeft gevolgd. Zo kan een KOO-instromer de pedagogische academie voor basisonderwijs (pabo) hebben doorlopen, maar ook een willekeurige andere hbo of wo-studie. De vwo-leerling die start met

de wo-bacheloropleiding op de NLDA kan kiezen uit twee verschillende studierichtingen, ofwel Militaire Bedrijfswetenschappen, ofwel Krijgswetenschappen.¹⁷ Deze combinatie van vooropleidingen biedt de organisatie een breed kennisrepertoire dat enerzijds goed aansluit bij de onvoorspelbare veiligheidscontext van vandaag en anderzijds bij de diversiteit aan taken en specialismen binnen de organisatie.

In het kort komt het erop neer dat de initiële officiersopleiding aan de ene kant de praktische kennis en vaardigheden aanleert waarmee startende leidinggevenden meteen aan de slag kunnen na het behalen van het diploma. Aan de andere kant biedt het NLQF 6-niveau een solide basis voor doorgroeimogelijkheden naar het hogere organisatieniveau waar de ambiguïteit in de taakuitoefening groter zal zijn.

¹⁷ Momenteel denkt de KMar ook na over het verlenen van keuzevrijheid voor het volgen van de technische bacheloropleiding Militaire Systemen & Techniek (MS&T) aan de NLDA.

Het tweede uitgangspunt — *theoretische duiding en praktijkrelevantie moeten in elkaars verlengde liggen* — vormt het hart van de officiersopleiding. Een mix van militaire basistraining, officiers- en persoonsvorming, cognitieve en competentieontwikkeling en vaktechnische opleiding vindt afwisselend en opeenvolgend plaats binnen zowel de wetenschappelijke als de korte officiersopleiding. De kruisverbanden tussen deze verschillende opleidingsfacetten maken de officiersopleiding uniek in vergelijking met civiele hbo- of universitaire programma's. De groepsdynamica, die de aspirant-officieren aan den lijve ondervinden tijdens hun militaire basisopleiding, wordt bijvoorbeeld tijdens de studiefase nabesproken en verder uitgediept. De combinatie van concrete ervaring, cognitieve duiding en reflectie maakt het leerinzicht diep en robuust. Eenzelfde soort relatie bestaat tussen de studiefase en de vaktechnische opleiding. De verschillende veiligheidsvraagstukken en organisatieontwikkelingen die ter sprake komen tijdens de studie bieden een gedegen referentiekader, waarop het VTO-onderwijs kan aansluiten met een praktische vertaalslag.

Het derde principe — *leren is een geleidelijk proces van bewustwording in plaats van het vak na vak aanbieden van kennis* — vormt het belangrijkste verbeterpunt van de huidige opleiding. Dit geldt voor zowel de korte als lange officiersopleiding. De populatie die de korte officiersopleiding doorloopt, is sterk gevarieerd. Het betreft personen die al een hbo- of wo-studie hebben afgerond en voor het eerst kennismaken met de krijgsmacht in het algemeen en de KMar in het bijzonder. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de oud-onderofficieren die een berg aan militair-politionele praktijkervaring meenemen, maar al lang niet meer in de studiebanken hebben gezeten. Het tegelijkertijd bedienen van beide doelgroepen heeft consequenties voor de aard van het onderwijs. Ten eerste mag het onderwijs niet te militair-specifiek zijn, om te voorkomen dat de instromers uit de burgermaatschappij de voorbeelden en het vakjargon niet begrijpen. Ten tweede mag het onderwijs niet te academisch zijn, bijvoorbeeld door het aanreiken van de leerstof in wetenschappelijke, Engelstalige

De één vindt de opleiding te makkelijk, de ander te moeilijk, en weer een ander mist de praktijkrelevantie

artikelen, om de meer praktisch-ingestelden niet te overbelasten. De gevonden middenweg sluit echter niet goed aan bij de individuele leerambities en -mogelijkheden van de officieren in opleiding. De één vindt de opleiding te makkelijk, de ander te moeilijk, en weer een ander mist de praktijkrelevantie. Voorts is een breed gedeelde mening onder de aspirant-officieren dat bepaalde leerstof pas gaat renderen op het middenmanagementniveau.

Voor de lange, wetenschappelijke bacheloropleiding komt de kritiek uit een andere hoek. De doelgroep is tamelijk uniform, te weten middelbare scholieren met een vwo-diploma. De zwaarte van het programma is dus goed af te stemmen op het gemiddelde kennisniveau van de aspirant-officieren. Bij deze opleiding ligt de uitdaging primair in het aanbrenge van herkenbare onderlinge relaties tussen verschillende vakgebieden, programmaonderdelen en afzonderlijk vakken. Daar komt bovenop dat in het programma continu een balans moet worden gevonden in het aanbieden van krijgsmachtbrede en krijgsmachtdeel-specifieke kennis. Academisch onderwijs kenmerkt zich door domein-inhoudelijke specialisatie: universitair docenten, hoofddocenten en hoogleraren concentreren hun onderwijs- en onderzoeksactiviteiten op een specifiek vakgebied. Deze kennisfocus vertaalt zich in een samengesteld vakkenpakket, waarin de student inzichten uit verschillende vakgebieden na elkaar krijgt aangeboden. Voor de militair-wetenschappelijke bachelor valt te denken aan militaire geschiedenis, leiderschap, internationale betrekkingen,

militaire operaties, logistiek, et cetera. Het gegeven dat officieren zich in hun latere functioneren geconfronteerd zullen zien met complexe, multidimensionale vraagstukken, pleit juist voor het aanbieden van een holistische kennisbasis die onderlinge verbanden legt tussen verschillende disciplines.¹⁸ Voorts kunnen de vraagstukken of thema's ook per organisatie-onderdeel verschillend uitpakken, waardoor krijgsmachtdeel-specifieke kennis minstens zo belangrijk is. Het opleiden van aspirant-officieren voor alle krijgsmachtdelen maakt het lastig om die specificiteit in de opleiding aan te brengen. De wo-bachelor heeft gekozen voor een generieke focus op de taakomgeving, inzet en organisatie van de krijgsmacht. Voor de KMar relevante thema's als *constabularisation* (veiligheidstaken in een civiele context), hybride oorlogvoering en cyberdreiging zijn hierin sterk vertegenwoordigd. Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat door deze brede oriëntatie de nationale dimensie en de dominante politionele taakvelden van de KMar onderbelicht blijven. Ook wordt de KMar zelden als zelfdragende casus besproken, maar altijd als onderdeel van een overkoepelend veiligheidsvraagstuk beschouwd (bijvoorbeeld security sector reform (SSR), counterinsurgency, of intelligence cooperation).

Deze situatie kan de betrokkenheid bij de studie van KMar-studenten aantasten en daarmee hun grondhouding voor 'een leven lang leren'. Ze hebben immers gekozen voor een carrière bij een specifieke organisatie, maar ze volgen een opleiding die slechts deels inspeelt op de context en vraagstukken waar ze later mee van doen krijgen als leidinggevend in die organisatie. Het op academisch niveau alvast kunnen en mogen nadenken over realistische werkgerelateerde situaties schept vertrouwen in het nut van de opleiding en stimuleert de intrinsieke studiemotivatie. De unieke middenpositie tussen militaire en politionele organisatie kan in de huidige initiële officiersopleiding met een uitgekiend en samenhangend vakkenpakket dus beter worden uitgebuit. Vooral kennis van de

KMar-organisatie binnen het Nederlandse veiligheidsbestel verdient meer aandacht. De politiek-bestuurlijke complexiteit van het werk in Nederland, veelal ingegeven door wettelijke kaders en functiescheiding, openbaart zich al op het subalterne organisatieniveau. Al vanaf de rang van luitenant moet de KMar-officier het delicate samenspel met civiele instanties en andere overheidsdiensten begrijpen en bij voorkeur ook in positieve zin kunnen beïnvloeden. Bij expeditie-inzet geldt eenzelfde soort gedachtegang. Binnen de krijgsmacht is de KMar het onderdeel bij uitstek dat bij nation building, SSR of internationale grensbewakings-inzet het krachtenspel tussen lokale wetgeving, bestuurlijke inrichting en handhaving kan duiden en met haar uitgezonden militairen ook daadwerkelijk kan en zal moeten ondersteunen. Het overdragen van deze kennis en ervaring in onderwijsprogramma's is niet alleen belangrijk voor toekomstige KMar-officieren, maar juist ook voor de aspirant-officieren van de andere krijgsmachtdelen, die over het algemeen een meer 'kinetische' kijk op veiligheid hebben.

Inzichten uit de benchmark

Op zoek naar een dergelijk onderwijsprogramma laat geen van de onderzochte opleidingsalternatieven in de benchmark, nationaal noch internationaal, een leidend voorbeeld voor de KMar zien. Eigenlijk neemt elke onderzochte opleiding slechts een deel van de KMar-puzzel voor haar rekening. Zo bieden de hbo-bachelor en wo-master van de Politieacademie heel gerichte kennis over politieoptreden, terwijl de militaire kant van het veiligheidsspectrum niet aan bod komt. De wo-bachelor Security Studies van de Universiteit Leiden besteedt juist veel aandacht aan internationale crisiscontexten, maar concentreert zich minder op de rol van specifieke actoren in dit speelveld. De officiersopleidingen van de buitenlandse gendarmeriekorpsen hebben aandachtsgebieden die slechts deels overeenkomen met de werkcontext van de KMar. Het takenpakket van de KMar is dusdanig gevarieerd dat parallellen met zusterkorpsen slechts beperkt te trekken zijn, en dat vertaalt zich in de uiteenlopende officiersopleidingen van deze korpsen. De masteropleidingen die in consortiumverband worden aangeboden

¹⁸ W. Klinkert, M. Bollen, M. Jansen, H. de Jong, E.H. Kramer en L. Vos, (red.), *Netherlands Annual Review of Military Educating* (Berlijn, T.M.C. Asser Press, 2019) xi-xiii.

positioneren zich als nichespelers met unieke onderwijsprogramma's. Het betreft *border management* voor de FRONTEX-master en internationale politiesamenwerking voor de CEPOL-master. Deze specialisatie is nadelig, omdat de KMar in eerste aanzet haar officieren wil opleiden tot generalistische leidinggevendenden die binnen het hele palet aan taken hun eerste functie moeten kunnen vervullen. Als we ten slotte kijken naar de verschillende masteropleidingen in Nederland, dan valt op dat de nadruk ligt op of de nationale veiligheidsketen, of juist op de internationale veiligheidsomgeving. Beide contexten zijn relevant voor de KMar, maar gezamenlijk komen ze niet terug onder de paraplu van een van deze opleidingen.

De meest pragmatische oplossing is binnen de bestaande opleidingsprogramma's aan de NLDA de KMar-relevantie te versterken om zo de individuele onderwijsbehoeften van aspirant-officieren beter te faciliteren. Ten opzichte van

de benchmarkalternatieven komt de huidige officiersopleiding namelijk goed uit de bus. Tegenover het tekort aan KMar-specifieke vraagstukken staat wel een sterke verankering in het unieke militaire werkveld, een geaccrediteerd wo-bachelorprogramma, een geaccrediteerd opleidingsinstituut (de FMW), een kort programma dat gestoeld is op de hoogwaardige kennis van FMW, en een werkbaar jaarrooster waarin militaire en academische vorming alternerend plaatsvinden, en waarop de KMar desgewenst rechtstreeks invloed kan uitoefenen.

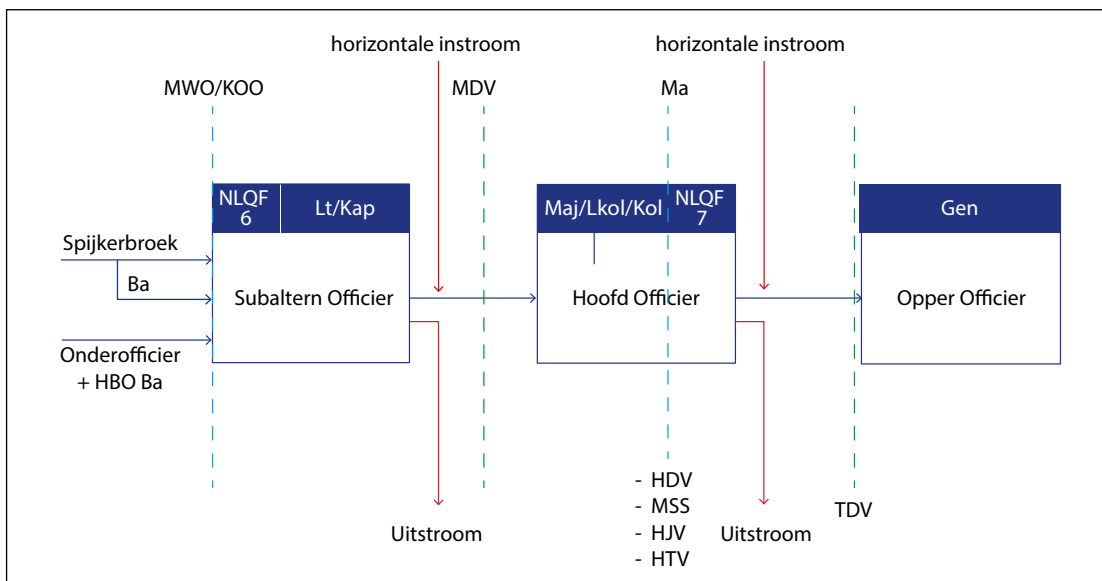
Het loopbaantraject na de initiële opleiding

Het vierde 'levenslang leren'-principe — *het brein is geen geheugenkaart vol met data, maar een informatieverwerkingssysteem dat continu verbanden legt om de omgevingscontext te kunnen doorgronden* — verlegt de leerfocus van de initiële onderwijsfase

Marechaussee op het Binnenhof. De unieke middenpositie van de KMar tussen militaire en politionele organisatie kan in de huidige initiële officiersopleiding met een uitgekiend en samenhangend vakkenpakket beter worden uitgebuit

FOTO MCD, HILLE HILLINGA

Figuur 1 Het generieke loopbaanspoor van KMar-officieren

naar de fase van de daadwerkelijke taakuitoefening. Inzichten opgedaan tijdens de startopleiding kunnen veranderen of ter discussie komen te staan als de omgeving verandert. Voor iedere KMar-officier geldt dan ook dat na afronding van de initiële officiersopleiding zijn of haar kennisontwikkeling moet doorgaan. Het is belangrijk dat op verschillende momenten in de loopbaan tijd wordt gereserveerd voor bijscholing en professionele groei. Figuur 1 toont het generieke ontwikkelspoor van KMar-officieren. Helemaal links start het traject met aspirant-officieren die de MWO of KOO hebben doorlopen en met een bachelorgraad (zowel hbo als wo) de organisatie instromen. Hiertoe behoren ook de onderofficieren die zelfstandig een bachelordiploma hebben behaald en opteren voor een officiersfunctie. Als startfunctie vervullen de meeste KMar-officieren in eerste aanzet de positie van operationeel teamleider in de rang van luitenant. Aansluitend doorlopen ze verschillende functies op het subalterne niveau. Dit is ook de fase waarin jonge leidinggevend en om verschillende redenen de organisatie verlaten, maar ook nieuwe mensen via horizontale instroom tot de organisatie toetreden.

Alvorens door te groeien naar het middenniveau van de organisatie volgt een deel van de sub-

alterne KMar-officieren de Middelbare Defensie Vorming (MDV). De MDV is sterk verankerd in de krijgsmacht met studenten, zowel militair als burger, van alle krijgsmachtdelen. Voor de KMar is deze opleiding belangrijk om goed geworteld te blijven in de militaire moederorganisatie. De keerzijde is echter dat de overwegend militaire inkleuring van de MDV ten koste gaat van de kennisontwikkeling op taakvelden met een politiefocus. Om dit gat te dichten ligt het idee op tafel om los van de MDV een KMar-relevant modulair onderwijspakket te gaan samenstellen dat kapiteins van de KMar kunnen volgen op eigen initiatief, locatie- en tijdsafhankelijk. De organisatie anticipeert hiermee op kennishiaten die op het subalterne niveau kunnen ontstaan door horizontale instroom en doordat officieren zich vanaf hun startfunctie specialiseren in taakvelden of sub-taakvelden.

De taakcomplexiteit neemt voor officiersfuncties in de middenbouw verder toe. De besluitvormende macht van de commandant alsmede de benodigde professionele vaardigheden zijn op dit niveau minder eenduidig te definiëren dan op het subalterne niveau. Veel van de vraagstukken die op het middenniveau spelen hebben een mix van juridische, bestuurskundige, bedrijfskundige, operationele en maatschappelijke

lijke implicaties. Ook zijn de organisatieonderdelen waarbinnen men werkt in een netwerkachtig systeem ondergebracht, terwijl op het uitvoerende niveau de zuivere lijnstructuur voor eenvoud in de bevelvoering zorgt. Deze positionering vraagt om organisatorische sensitiviteit en samenwerkingsgerichtheid om sub-optimalisatie en interne conflicten tussen afdelingen te voorkomen. Officieren die op dit niveau werken, hebben bij voorkeur een academisch denkniveau om enerzijds de organisatorische en beleidsmatige complexiteit voldoende te kunnen doorgronden en anderzijds tot bruikbare interventies te kunnen komen.

Op dit moment laat het aantal academisch geschoolde majoors en luitenant-kolonels binnen de KMar, naar eigen zeggen, te wensen over. Met de jonge aanwas lijkt dit gemis geleidelijk aan te verminderen doordat de nieuwe generatie sowieso een hbo- of wo-bachelorgraad op zak heeft. Toch is het aan te bevelen om het verwerven van een (wetenschappelijke) mastertitel onderdeel te maken van het loopbaanbeleid. Figuur 1 stelt voor om in de middenbouw bij de overgang van het majoors- naar het luitenant-kolonelniveau het belang van een mastertitel te gaan expliciteren. Het huidige beleid is sterk gericht op officieren in het *management development* (MD)-programma die in deze fase mogen deelnemen aan de Hogere Defensie Vorming (HDV). Deze keuze is begrijpelijk gezien de inbedding van de KMar in de krijgsmacht. Toch kleven er ook nadelen aan deze aanpak. Ten eerste is de HDV geaccrediteerd als een hbo/beroepsmaster. De consequentie hiervan is dat KMar-officieren die de MWO-bachelor hebben behaald eigenlijk een trede lager worden opgeleid dan mogelijk is. Daarbij komt dat het HDV-programma inhoudelijk slechts deels aandacht besteedt aan de dynamiek van het politietoetreden, waardoor het beperkt bijdraagt aan de professionele kennisontwikkeling van KMar-officieren. Ten derde blijft de groep officieren die niet tot het MD-traject zijn toegelaten te veel buiten de kennisradar van de organisatie. Een aantal hiervan kiest op eigen initiatief voor het volgen van een masterstudie. Welke studie dat is, wordt in zo'n geval veelal overgelaten aan de persoon zelf. Een ander deel van de niet-MD'ers

De KMar lijkt veel voordeel te kunnen halen uit gerichter sturen op kennisontwikkeling in de middenbouw

pakt, wegens verschillende redenen, geen studie op, met als risico dat de gewenste persoonlijke kennisontwikkeling achterblijft.

Op basis van het benchmarkonderzoek en met het vijfde ‘levenslang leren’-principe in het achterhoofd – *in plaats van eenmalige kennisoverdracht is het kerndoel van onderwijs het leer- vermogen van mensen op de lange termijn te stimuleren* – lijkt de KMar veel voordeel te kunnen halen uit het gerichter sturen op kennisontwikkeling in de middenbouw. Het onderzoek laat namelijk zien dat er tal van binnenlandse en buitenlandse hbo- en wo-masters zijn met relevantie voor de KMar. In samenspraak met individuele officieren kan worden bepaald waar persoonlijke interesses, ambities en belangen het beste samenvallen met de kenniswensen van de KMar en het beschikbare onderwijsaanbod.

Tijdens gesprekken met vertegenwoordigers van de KMar is verder naar voren gekomen dat ook de overgang van het midden- naar het topniveau aandacht behoeft. De KMar heeft de afgelopen jaren geregeld hooggekwalificeerde mensen horizontaal laten instromen op het strategische niveau van de organisatie. Zonder gedegen kennis van de KMar-organisatie en het Nederlandse veiligheidsbestel kan de interne en externe legitimiteit van dit soort functionarissen onder druk komen te staan. Ook is de politiek-bestuurlijke complexiteit enorm op dit organisatieniveau, waardoor KMar-leidinggevenden in situaties terecht kunnen komen met mogelijk verstrekkende gevolgen en veel media-aandacht. Ten behoeve van (aanstaande) opperofficieren wordt de Top Defensie Vorming

(TDV) aangeboden. Analoog aan de HDV is het een goede opleiding die vooral een krijgsmacht-brede focus heeft. De inbreng van meer casuïstiek over de bestuurlijke dynamiek van nationale operaties kan helpen het gemis aan strategische KMar-specifieke kennis in de TDV te verminderen.

Ontegengesteld behelst 'een leven lang leren' voor de KMar en de krijgsmacht veel meer dan alleen een weldoordacht loopbaanbeleid en kennisontwikkelingsprofiel voor officieren. De onderofficieren mogen bijvoorbeeld niet over het hoofd worden gezien. Zonder een gezond middenkader komt immers elke organisatie in de problemen. Een apart benchmarkonderzoek naar de ontwikkelbehoeften en -mogelijkheden van deze beroepscategorie is dan ook minstens zo relevant. Een aanvullend punt van aandacht is de nauwe relatie tussen opleiden en HRM-beleid. De grootste HRM-uitdaging ligt in het fundamenteel veranderen van de heersende talentontwikkelingsaanpak. Het nu nog te veel gestandaardiseerde en centraal georkestreerde beleid, waarbij mensen het gevoel hebben door 'verplichte hoepels te moeten springen', moet worden omgebogen naar een flexibel systeem dat ruimte biedt voor maatwerk om zo in te kunnen spelen op verschillende carrièrepaden, eerder en elders verworven competenties en individuele leerbehoeften.¹⁹ Met de *Personeelsagenda 2018-2021* van Defensie, die de mens in de organisatie centraal stelt, lijkt in ieder geval een belangrijke stap in de juiste richting te zijn gezet. Hopelijk dragen de inzichten uit dit artikel bij aan een verdere concretisering van het nieuwe beleid.

Conclusie

Kort gezegd was het doel van dit artikel om de 'levenslang leren'-ambities van de KMar tegen het licht te houden als referentiekader voor het krijgsmacht-brede streven op dit vlak. Aan de hand van een beknopte theoretische beschou-

FOTO MCD, ROB GIELING

wing over het 'levenslang leren'-concept zijn hiertoe het initiële onderwijsprogramma voor KMar-officieren en het daaropvolgende loopbaantraject besproken. Een benchmarkanalyse naar relevante bachelor- en masteropleidingen in het veiligheidsdomein en officiersopleidingen van nationale en internationale zusterorganisaties is betrokken in deze beschouwing. Het beeld dat hieruit voortkomt is bemoedigend. De initiële officiersopleiding biedt een solide basis voor persoonlijke groei tijdens de verdere

¹⁹ C. van den Berg en M. Keizer, 'De waarde(n) van weten. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025' (Den Haag, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015) 57-59.

Een nieuw peloton van de Landelijke Bijstandsorganisatie van de KMar wordt opgeleid

carrière. Het zoeken naar een meer samenhangend vakkenpakket, dat verschillende vakdisciplines weet te verbinden en een combinatie van krijgsmacht-brede en krijgsmachtdeel-specifieke kennis aanreikt, lijkt een goede manier om de intrinsieke studiemotivatie te verbeteren, en daarmee de grondhouding voor 'een leven lang leren'. Na de initiële opleiding is de middenbouw van de organisatie het belangrijkste aangrijpingspunt om een praktische impuls te geven aan het 'levenslang leren'

beleid. Het onderwijslandschap biedt verschillende interessante hbo- en wo-masterprogramma's, waarmee officieren hun kennisbasis kunnen uitbreiden. Door het gericht samenbrengen van individuele leerbehoeften en organisatiebelangen – bij voorkeur met behulp van gespecialiseerde HRM-professionals – zal kennissynergie ontstaan, waarmee de KMar in het bijzonder en de krijgsmacht in het algemeen de toekomst vol vertrouwen tegemoet kunnen zien. ■

‘Een eerste stap voorwaarts’

De oprichting van de Delta Batterij 41 Afdeling Artillerie

Han Bouwmeester en Maarten Katsman

Na een lange periode van krimp is er op zaterdag 1 mei weer eens een nieuwe eenheid opgericht. De 41 Afdeling Artillerie van de Koninklijke Landmacht is een batterij rijker: de Delta Batterij. Deze bestaat uit 2 pelotons pantserhouwitsers van elk 3 stuks. De *Militaire Spectator* sprak met kapitein Niels Kalwij, commandant van de Delta Batterij, en opperwachtmeester Danny Gruben. Gruben wordt vanaf juli de batterijopperwachtmeester van de Delta Batterij, momenteel is hij nog stafonderofficier opleidingen van de Charlie Batterij. Uit welke overwegingen is deze investering gedaan, en wat komt er kijken bij het opzetten van de nieuwe batterij? En levert investeren in zwaar materieel nog wel genoeg op, nu informatiemanoeuvere steeds belangrijker wordt in oorlogvoering?

Voor de batterijstaf staat de nieuwe eenheid symbool voor eventuele verdere groei, zij is de fundering waarop de artillerie verder kan bouwen. De wens bestaat om per brigade een artillerieafdeling te hebben, en wellicht zelfs de raketartillerie weer terug te brengen voor de diepe operatie. Voorlopig blijft dat bij een wens, want alleen al het operationeel maken van de ‘batterij-minus’, zoals de Delta Batterij wel wordt genoemd vanwege de kleinere pelotons dan bij de twee andere vuurmondbatterijen (3 pantserhouwitsers in plaats van 4), vergt flinke inspanningen. Van het vinden van doodgewone kantoorbenodigdheden tot het aanvoeren en gereedmaken van de pantserhouwitsers, het grootste wapen van de landmacht, alles moet *from scratch* gebeuren. En dat terwijl de nieuwe batterij nog niet op volle personeelssterkte is. Daarom is het verstandig eerst maar eens klein te beginnen en te kijken of de Delta Batterij kan doorgroeien naar de omvang van de andere batterijen, zegt opperwachtmeester Gruben. Overigens beschouwt hij Delta niet als een ‘batterij-minus’, omdat de indeling van de niveaus hetzelfde is als bij de andere batterijen (tweemaal niveau 3, pelotons, onder leiding van niveau 4, de batterij).

Oprichtingsceremonie van de nieuwe Delta Batterij van 41 Afdeling Artillerie van de Koninklijke Landmacht

FOTO VUURSTEUN COMMANDO, TLNT VICTOR VAN DER GRIENDT

Bovendien heeft Delta de omvang die vijftien jaar geleden, tijdens en direct na de invoering van de pantserhouwitser, gebruikelijk was voor een vuurmondbatterij. Als het gaat om aansturing maakt het voor de batterijstaf niet veel uit hoeveel stukken een peloton nu precies heeft, voegt Kalwij toe.

Personeel

Met het materieel zit het wel goed, maar het vinden van genoeg personeel is een vertragende factor in het op volle sterkte komen, een probleem dat binnen de hele krijgsmacht speelt. De Delta Batterij moet uiteindelijk uit 66 vte'n bestaan, en het voornaamste doel is nu vóór deze zomer het eerste peloton volledig uit te rusten.

Halverwege volgend jaar moet het tweede peloton worden gestart, is de hoop. Nieuw personeel komt er wel, daar heeft kapitein Kalwij alle vertrouwen in, maar het lastige van het invullen van een volledig nieuwe eenheid is het gebrek aan ervaring. Die ervaring kan deels uit de bestaande batterijen worden gehaald, alleen raken die batterijen op hun beurt dan dus weer een deel van hun ervaren personeel kwijt.

De kaders voor de nieuwe eenheid stonden goed overeind, het Vuursteun Commando heeft daar goed voor gezorgd. Nu de Delta Batterij daadwerkelijk is opgericht, heerst er vooral een gevoel van opluchting. Door alle bezuinigingen en tegenslagen van de afgelopen decennia was enige scepsis wel gerechtvaardigd, zegt Gruben. Een zorg die nu speelt is het mogelijke gebrek

aan munitie. Van de grote kalibers komt er de komende jaren niet veel bij, terwijl dat nu juist is wat een geoefende artillerie-eenheid nodig heeft. Gebruik van simulatie bij de trainingen kan een deel hiervan ondervangen, maar je moet daadwerkelijk de hele vuursteunketen trainen. Die keten begint bij de waarnemer en eindigt bij de vuurmond. Voor de artillerist geeft het

afvuren van een echte granaat de noodzakelijke beleving. Schieten met fysieke munitie is de laatste stap in het voorbereiden en coachen van de bediening op een pantserhouwitser, dus een eventueel gebrek aan die munitie is zorgelijk. Voor een artillerist is er niets zo bijzonder als in het stuk artillerie staan terwijl met hoge snelheid en met veel kabaal het sluitstuk naar achteren komt, zegt Gruben. Dat maakt het vak van de artillerist zo mooi! Je kunt dat niet simuleren. Artilleristen hebben deze fysieke training nu eenmaal nodig voor het opdoen van essentiële ervaring.

De eerste grote oefening voor een peloton van de Delta Batterij vindt in het najaar plaats, in Duitsland. Oefening Griffin Strike wordt een live fire exercise, waarbij de nieuwe eenheid zal ervaren hoe het is om met enkele pantserhouwitsers deel te nemen aan een grote oefening. Er is nog geen tijdstip vastgesteld voor het bereiken van de status Full Operational Capable (FOC). De snelheid van de voortgang is deels afhankelijk van het personeel en materieel dat nog binnen moet komen voor de nieuwe batterij. Voorlopig ligt de focus van commandant Kalwij op trainen op niveau 2 (het zogeheten stuksniveau) in een niveau 3-context (pelotonsniveau).

Eigen identiteit

Een nieuwe eenheid wordt uiteraard niet opgericht in een vacuüm. De 41 Afdeling Artillerie bestaat uit eenheden van twee korpsen: het Korps Veldartillerie (A- en B-Batterij), en het Korps Rijdende Artillerie (Hoofdkwartier-, C- en D-Batterij), elk met hun eigen geschiedenis en traditiebeleving. Zo worden de artilleristen van de rijdende artillerie niet kanonnier maar rijder genoemd, en dragen ze geen baret maar een blauwe kwartiermuts. Gaat dat goed samen, twee korpsen in één afdeling? Er is zeker sprake van gezonde rivaliteit, zegt Gruben, waarbij op basis van zijn ervaring bij de Charlie Batterij het opvallend is dat die eenheid haar identiteit als onderdeel van de rijdende artillerie sterk uitdraagt. Bovendien is de Charlie Batterij anders dan de andere

FOTO HAN BOUTMEESTER

Opperwachtmeester Danny Gruben (links) en kapitein Niels Kalwij van de nieuwe Delta Batterij

Commandant Landstrijdkrachten luitenant-generaal Martin Wijnen spreekt tijdens de oprichtingsceremonie van de Delta Batterij

FOTO VUURSTEUN COMMANDO, TLNT VICTOR VAN DER GRIENDT

batterijen; het is de eenheid die met de 120mm-mortieren schiet, en naast rijders ook mariniers in de gelederen heeft. Momenteel verblijft er een peloton van de Charlie Batterij op Camp Marmal nabij Mazar-e-Sharif in Afghanistan, mede ter bescherming van NAVO's *redeployment*. Terug naar de Delta Batterij, want voor Kalwij en Gruben is traditiebeleving een van de speerpunten in het opzetten van de nieuwe batterij. De eigen identiteit van de batterij willen ze zo dicht mogelijk op die van het korps laten aansluiten, bijvoorbeeld door aandacht te besteden aan de rijke geschiedenis van de rijdende artillerie. Delta behoort tot een korps dat al 228 jaar bestaat. Een van de manieren om de eenheid daarmee kennis te laten maken, is het bezoeken van voor het korps historische locaties, waar eventueel bepaalde aspecten uit

veldslagen een inspiratiebron kunnen vormen voor de huidige rijders.

Een ander voorbeeld om duidelijk te maken dat Charlie en Delta zusterbatterijen van hetzelfde korps zijn, is kleding: Charlie heeft al een eigen batterijshirt, in de kleuren van het korps en met het logo van de batterij. Delta kan dat ook. Iedere mogelijkheid om de eigen identiteit uit te dragen en te benadrukken zal worden aangegrepen, zegt Gruben. Voor het logo van Delta is bewust gekozen voor een centaur, half mens en half paard, waarmee wordt verwezen naar het mensenwerk binnen de batterij en het paardenverleden van het Korps Rijdende Artillerie. De traditiebeleving van de nieuwe batterij kan daardoor mooi aansluiten bij die van het korps, stelt Kalwij.

Conflicten in de toekomst

Tijdens de oprichtingsceremonie van de Delta Batterij noemde commandant Landstrijdkrachten luitenant-generaal Martin Wijnen de 'verslechterende veiligheidssituatie met nieuwe dreigingen en opkomst van grootmachten' als reden om de blik weer meer te richten op de verdediging van het NAVO-grondgebied. Delta zou hiervoor een stap in de goede richting zijn. Hoe ziet volgens de batterijstaf een eventueel toekomstig conflict eruit, en de rol daarin voor de grondgebonden vuursteun? Met het oog op de oprichting en een goede invulling daarvan heeft de batterijstaf van Delta een schets gemaakt van toekomstige conflicten. Op basis hiervan kan het nieuwe personeel worden getraind. Kalwij licht een paar kernwoorden van die schets toe. Ten eerste *concealment*: de kans is groot dat

artillerie-eenheden zich niet goed kunnen verbergen voor toekomstige tegenstanders. Drones, moderne radars, of elektromagnetische middelen zijn in staat om voortdurend de huidige middelen van de artillerie op te sporen. Verbergen is misschien niet helemaal onmogelijk, maar in ieder geval wel veel moeilijker dan voorheen. Over het bestrijden van drones wordt nog nagedacht: met het neerhalen verraad je mogelijk je eigen positie aan de vijand, terwijl niets doen het risico met zich meebrengt dat je bent ontdekt en wordt aangegepen.

Ten tweede *counter battery fire*: Kalwij noemt dit een groot gevaar voor het eigen artillerie-optreden. *Shoot and scoot*, na het vuren direct een gedekte positie innemen om terugvuren te voorkomen, blijft daarom een van de belangrijkste manieren van opereren, hoewel de

manoeuvregebieden misschien groter worden. Dat betekent ook dat de groepscommandanten meer zelfstandig moeten zijn, en dat vuurleiders wellicht besluiten moeten kunnen nemen waarvan je nu kunt afvragen of dat wel op hun niveau ligt: mag een vuurleider een missie afbreken, met alle gevolgen voor andere eenheden van dien? Gruben voegt toe dat die laatste vraag eigenlijk altijd speelt, ook bij mortiereenheden: wanneer mag je weg? De artillerie wordt immers ingezet ter ondersteuning van de militairen in het voorterrein, om daar bepaalde effecten te creëren. Dat betekent dat de artillerie altijd vuursteun moet garanderen en daarom waar nodig ook tijdens gevaarlijke situaties in haar positie moet blijven, ook bij counter battery fire.

Anderzijds, en ten derde, zijn er tegenwoordig juist ontwikkelingen om versterkingen aan te

leggen ter bescherming van artilleriestukken: *fire bases*, goede beschutte locaties van waaruit geschoten kan worden. In feite is dit het tegenovergestelde van shoot and scoot. Het kunnen blijven opereren in een *denied*-omgeving vormt de vierde, en wellicht meest uitdagende factor. Hiermee bedoelt Kalwij dat GPS en andere communicatiemiddelen door verstoring plaatselijk en tijdelijk kunnen uitvallen. De realiteit is, aldus Kalwij, dat verstoringen hoe dan ook gaan voorkomen. Het is onze taak om voorbereid en bedreven te zijn om met deze omstandigheden om te gaan en ze het hoofd te bieden. Dit vraagt training en flexibiliteit. Ondanks het belang van alle hoogwaardige technologie in een pantserhouwitser zit er nog wel een mechanische kant aan het apparaat, voegt Gruben toe. Het blijft mogelijk om handmatig een bepaalde richting en hoogte voor de vuurmond in te stellen en een granaat af te vuren, zolang de batterij maar coördinaten ontvangt.

Onlangs is het nieuwe Wapen van de Informatie-manoeuvre opgericht binnen de Koninklijke Landmacht, waarmee de rol en het belang van de informatieomgeving in oorlogvoering wordt onderstreept. Is het nog wel nuttig om veel te investeren in zwaar materieel? De batterijstaf stelt dat beide nodig zijn; het één sluit het ander niet uit. Zwaar materieel kan je positie kracht bij zetten door de extra opties die het biedt. Juist om escalatie van een beginnend conflict te voorkomen moeten er meerdere, oplopende alternatieven zijn. Van de zwaardere middelen op deze 'escalatieladder' kan een afschrikwekkende werking uitgaan, zo stelt ook de minister in de *Defensievisie 2035*. Daarnaast moet je ook altijd in staat zijn en blijven om een klap uit te delen en beslissend te zijn in het gevecht. Met het oprichten van de Delta Batterij heeft de Koninklijke Landmacht een van de sporten hoog op deze escalatieladder verstevigd. Het is een eerste stap voorwaarts! ■

Een pantserhouwitser op oefening in Litouwen (enhanced Forward Presence van de NAVO). In toekomstige conflicten wordt concealment van vuursteun steeds lastiger

FOTO MCD, AARON ZWAAL

De Oost

Drs. Frans Matser

De afgelopen maanden is er veel te doen geweest over de speelfilm *De Oost*. Het is een technisch goed gemaakte en indrukwekkende film over de dekolonisationoorlog in Nederlands-Indië. De film volgt de Nederlandse soldaat Johan de Vries, die met duizenden andere Nederlandse jongens als oorlogsvrijwilliger naar Indië afreist om daar te helpen orde en rust te herstellen. In plaats van een soort opbouwmissie ter bevrijding van de lokale bevolking, blijkt hij al snel in een gecompliceerde en wrede guerrillaoorlog te zijn beland. Daarbij situeren de makers van de film een deel van de handelingen bewust bij het Depot Speciale Troepen. Deze elite-eenheid, onder leiding van de charismatische, maar ook gewetenloze kapitein Raymond Westerling, krijgt van de Nederlandse legerleiding een volstrekt onuitvoerbaar opdracht. Hij moet met slechts 120 militairen een immens groot gebied op het eiland Celebes zuiveren van opstandelingen.

Natuurlijk krijgt Westerling geen schriftelijke opdracht om oorlogsmisdaden te plegen. Maar oogluikend krijgt hij van de legerleiding *carte blanche* om de enige manier te ontdekken waarop hij zijn opdracht misschien deels kan uitvoeren: met extreem geweld. Dat hierbij gewone Hollandse (en Indonesische) jongens in staat blijken om – soms met tegenzin en in opdracht – grove schendingen van het oorlogsrecht te plegen, is iets wat inmiddels vast staat. De tegenstanders van de film verzetten zich tegen dit, in hun ogen eenzijdige, perspectief. Immers, de meeste Nederlandse eenheden hebben zich niet op vergelijkbare wijze gedragen. Men

is bang dat in de beeldvorming rond deze 120 aantoonbaar ontspoorde militairen het beeld van de 200.000 Nederlandse soldaten die ingezet zijn clichématig negatief vervormt.

Als zoon van een oorlogsvrijwilliger die van oktober 1946 tot september 1949 heeft deelgenomen aan de gevechtshandelingen in Indonesië, voel ik mij natuurlijk betrokken bij deze beeldvorming. Valt regisseur Jim Taihuttu (zelf met Molukse roots) wat te verwijten? De vraag die dan eerst beantwoord moet worden is of een speelfilm slechts een deel van de werkelijkheid mag belichten. En het antwoord daarop is natuurlijk: ja. Speelfilms met een fictief verhaal tegen een historische achtergrond belichten – anders dan een documentaire – vrijwel altijd maar een deel van de werkelijkheid. Wat veel mensen kennelijk niet beseffen is dat er in Indonesië zelf al honderden films gemaakt zijn over deze oorlog. Ik heb er daar wel eens een paar van gezien en de film *De Oost* is een baken van genuanceerdheid vergeleken bij de Indonesische speelfilms over dit conflict. De Tweede Wereldoorlog heeft duizenden speelfilms opgeleverd. Tot op de dag van vandaag worden daarin 99 procent dappere en nobele geallieerden geportretteerd, die in gevecht zijn met 99 procent laffe en gewetenloze Duitsers, bij voorkeur van de SS. Hoewel goed en fout in de Tweede Wereldoorlog op macroniveau best duidelijk lag, was dat op microniveau natuurlijk niet zo. Er zijn Duitse eenheden die dapper en binnen het oorlogsrecht hebben gevochten en er zijn tal van geallieerde eenheden die zware en onnodige vergripen

tegen het oorlogsrecht hebben begaan. Maar het macroperspectief (van de overwinnaar) domineert nu eenmaal de beeldvorming achteraf.

Uiteindelijk schrijft de winnaar de geschiedenis en gebruikt daarbij niet zelden clichématige verhalen. Dat doet hij natuurlijk om zijn gelijk op dat macroniveau te benadrukken. En hoewel we dat als Nederlanders lang niet hebben willen uitspreken, was onze oorlog in Indonesië achteraf gezien een strijd tussen goed (de opstandelingen) en fout (de kolonisiatiemacht). En dat doet zeer, omdat onze vaders en opa's dus, bij nader inzien en zonder dat te beseffen, aan de foute kant van het conflict hebben gestaan.

Niet dat daarmee onze veteranen oorlogsmisdadigers zijn. Integendeel. De meesten hebben zich aan de regels van het oorlogsrecht gehouden. Ze waren daarheen gezonden door een regering die beter had moeten weten. Vrijwel alle soldaten die naar Indonesië werden gestuurd, zijn door de Nederlandse overheid misleid. Hun handelen werd door de regeringspropaganda *geframed* in een bevrijderperspectief, met als *bad guys* eerst de Japanners en later de opstandelingen. De meeste veteranen waren er van overtuigd de goede zaak te dienen. Zij hebben daar grote offers gebracht en toen ze terugkwamen werden ze met de nek aangekeken. Want niemand associeert zich graag met een verloren oorlog. De verantwoordelijke politici waren de eersten die hebben geprobeerd om dit conflict maar zo snel mogelijk te vergeten. En terwijl in de rest van de wereld de vraag over goed en fout al snel vrij duidelijk was, hebben we in Nederland 70 jaar lang geprobeerd dit een beetje in het midden te laten.

Dat er tot nu toe nog geen serieuze oorlogsfilm in Nederland over dit thema gemaakt was, zegt wat dat betreft genoeg.¹ We hebben ons nog steeds niet verzoend met het perspectief van goed en fout. Slachtoffers hiervan zijn vooral onze veteranen. Wij hebben ze 70 jaar laten rondzwemmen in onduidelijkheid: 'We gingen daar toch heen om iets goeds te doen? En: de tegenstander was wreed, dus waren wij dat soms ook'. Dat laatste is waar, maar dat eerste niet.

De film laat zien dat de oorlog op microniveau voornamelijk verliezers kende

Dit benadrukt alleen nog maar weer welke grote verantwoordelijkheid er rust op de regering indien zij besluit de krijgsmacht in te zetten. Want er vallen altijd slachtoffers. En de lijst van slachtoffers is lang: de ruim 6000 militairen die zijn omgekomen en hun familieleden, de vele Nederlandse burgerslachtoffers die in Indonesië zijn gevallen, de tienduizenden getraumatiseerde en teleurgestelde veteranen en hun familieleden, de misleide en misbruikte Molukkers, maar ook de naar schatting 100.000 Indonesische strijders en burgers die tijdens wat zij zien als een rechtvaardige bevrijdingsoorlog zijn omgekomen.²

Op macroniveau kun je achteraf zeggen welke partij goed of slecht was en wie gewonnen of verloren heeft. Op microniveau kende deze oorlog voornamelijk verliezers. De film *De Oost* laat dat zien. Hij volgt één persoon, bij uitstek het microniveau. Zonder alle nuances. Net als veel andere oorlogsfilms over andere oorlogen. Ik denk dat we dat moeten accepteren. Ik zie *De Oost* dus niet als een aanval op de integriteit van mijn vader, maar wel als een indringende sfeertekening van een vergeten oorlog. Waarbij, toegegeven, een beperkt perspectief wordt belicht. Maar is dat niet een begin? De heftige discussie tussen voor- en tegenstanders van de film is daarmee misschien juist een stap in de goede richting. Mijn advies: ga vooral kijken en vorm uw eigen mening. Zodat we niet vergeten. ■

1 In 1993 verscheen *Oeroeg* van Hans Hylkema, maar die film bevat nauwelijks oorlogshandelingen.

2 De schattingen onder historici van het aantal slachtoffers aan de kant van Indonesië lopen sterk uiteen. Het aantal is echter met zekerheid tientallen malen hoger dan de Nederlandse verliezen.

De (dis)continuïteit van de militaire eed

Aeschylos formuleerde het kernachtig: niet de eed is de waarborg van de man, de man is de waarborg van de eed. De eedformule is voorgeschreven en het is dus zaak dat de wetgever die de eedformule vaststelt en degene die hem aflegt hetzelfde bedoelen. Dat is blijkens het artikel ‘De (dis)continuïteit van de militaire eed’ door Karishma Chafekar niet steeds het geval.¹ De vraag wie of wat ‘de Koning’ is wordt in het militair onderwijs kennelijk niet of onvoldoende beantwoord. Toch is het antwoord niet zo moeilijk als het taal filosofisch wel lijkt.

Er is namelijk overvloedig empirisch bewijs dat de eed/belofte niet de biologische persoon van de koning betreft. Want was dat ook maar in de geringste mate het geval, dan zou bij elke troonswisseling iedereen opnieuw moeten worden beëdigd. Dat is sinds 1848 nooit gebeurd. De eed geldt daarom alleen het staatsrechtelijke, grondwettelijke personage. Voor de rest schiet de rechtsfilosofie te hulp en wel daaruit de notie dat wet- en (lagere) regelgeving innerlijk consistent moeten zijn. Chafekars probleem vloeit immers voort uit ambiguïteit door gebrek aan consistentie.

De krijgsmacht is een door de Grondwet (artikel 97 en verder) in het leven geroepen staatsorgaan onder het gezag van de regering. Het primaat van de politiek en de militaire hiërarchie vinden hier hun grondwettelijke basis. Binnen de formele militaire organisatie en hiërarchie kan het dan in formele regelgeving (en de eed/beëdiging is strikt formeel!) ook niet anders gaan dan over de koning in grondwettelijke zin. Die grondwettelijke koning is sinds 1848 onschendbaar maar onverbrekelijk verbonden met de politiek verantwoordelijke minister die verant-

woording aflegt aan het parlement. ‘De Koning’ is daarom kortschrift voor ‘de constitutionele koning onder ministeriële verantwoordelijkheid in een parlementaire democratie’. Diezelfde koning-in-kortschrift ondertekent de diverse Koninklijke Besluiten waar een militair in zijn of haar carrière mee te maken krijgt en is, consistent daarmee, ook de ‘Koning’ in de eedformule.

In en uit de formulering van de eed blijkt dus dat de militair zich achtereenvolgens committeert aan ‘de constitutionele koning onder ministeriële verantwoordelijkheid in een parlementaire democratie’ als grondwettelijk hoogste uitvoerende gezag, aan de wetten die dat staatsbestel uitvaardigt, en aan de professionele vereisten die de krijgstuicht in het bijzonder stelt. Dat is wat zij hebben te handhaven (‘Je maintiendrai’ op de mouw), en waartoe zij zich committeren. Militairen kunnen overigens prima met dat soort kortschrift overweg – zie ‘Den Haag’ als kortschrift voor het geheel aan ambtelijk apparaat en defensietop. De koning in die zin aanvaarden past daarin. Het moet ze alleen worden verteld – door Den Haag bijvoorbeeld.

Omdat koning en ministers samen behalve regering ook wel ‘de Kroon’ worden genoemd, zou het te overwegen zijn het woord ‘Koning’ in de eed te vervangen door ‘Kroon’. Dat is echter geen grondwettelijk begrip. Terzijde: ‘regering’ is wel een grondwettelijk begrip maar mist in de praktijk duidelijkheid: het kan zowel de ploeg ministers beduiden, als koning plus ministers. Het begrip ‘de Kroon’ voldoet dan wel weer aan eisen van helderheid en krijgsmansromantiek. Het zou een compromis kunnen zijn.

Het idee dat het de persoon des Konings zou betreffen is een ietwat naïeve maar feodaal-roman-

¹ Karishma Chafekar, ‘De (dis)continuïteit van de militaire eed’, in: *Militaire Spectator* 190 (2021) (5) 244-257.

tisch aantrekkelijke misvatting die in de praktijk wordt gelogenstraft. De rechtsfilosofie heeft de angel uit het taalfilosofische probleem ‘de Koning’ gehaald door het een consistente betekenis te

geven. De eedformule blijkt robuust en veranderingsbestendig: oud maar niet verouderd. ■

Drs. W.J. Angenent, res kap inf b.d.

ANTWOORD OP MENINGEN VAN ANDEREN

Het doet me deugd dat W.J. Angenent reageert op mijn artikel. Het ontlede van de tekst van de eed met het bijhorende ritueel van de eedaflegging is een complexe casus en het is daarom voorstelbaar dat het discussie oplevert. Angenent onderschrijft dat bij het afleggen van een eed een beroep wordt gedaan op iemands geweten, opdat hij zijn taak of plicht naar eer en geweten zal uitvoeren. *Speech act theory* ontleedt juist die mentale toestand in de illocutieve kracht van de speech act. De kern van mijn betoog is dat de huidige eed in de illocutie tekortschiet.

Angenent geeft een aantal andere gezichtspunten die meer gericht zijn op de emotie dan op feiten. Zo is opmerkelijk dat er kennelijk ‘overvloedig empirisch bewijs’ is dat de eed niet de biologische persoon van de koning betreft. Het is jammer dat er geen enkele verwijzing is naar dit overtuigende bewijs. Angenent merkt op dat het sinds 1848 nooit is voorgekomen dat bij een troonswisseling alle militairen opnieuw moeten worden beëdigd en dat daarmee de koning automatisch niet als persoon kan worden bedoeld. De realiteit is anders, zoals onder andere professor Ben Schoenmaker prachtig heeft betoogd in zijn proefschrift *Burgerzin en Soldatengeest*. Minister van Oorlog Voet heeft bijvoorbeeld in 1849 alle officieren opnieuw de eed laten afleggen, omdat in de oude eed van 1840 het eerste deel was gewijzigd in ‘trouw aan koning Willem II’. Voet maande alle officieren dat zelfs te doen vóórdat koning Willem III zelf zijn eed op de Grondwet had gezworen. Angenents bewering hieromtrent klopt alleen al hierom dus niet.

De eed is juridisch formeel; de letterlijke tekst stelt en roept een rechtsgevolg in het leven. Angenents stellingname dat niet ‘de koning’,

maar het woord ‘regering’ in de praktijk onduidelijk zou zijn is derhalve vreemd. Voor wie of wat de koning is, beveel ik Angenent allereerst aan het standaardwerk *The King's Two Bodies* van Ernst Kantorowicz te bestuderen. Daarnaast is de Grondwet duidelijk. In artikel 42 lid 1 is eenduidig geformuleerd dat de regering wordt gevormd door de koning en de ministers, dat is leidend.² In het verlengde daarvan, omdat het primaat van de krijgsmacht in 1983 in de Grondwet gewijzigd is van de koning naar de regering, is toentertijd tevens de legitieme vraag gerezen de eed aan te passen. De eed is namelijk geen ‘toneelstukje’³ maar een uiterst belangrijk onderdeel van een essentieel ritueel. Precies hier toont speech act theory het spanningsveld in de locutie en de illocutie van de speech act van het maken van een belofte waar Angenent volledig aan voorbijgaat. Als in de eed ‘regering’ in plaats van ‘koning’ wordt opgenomen, is de intentie van de eedaflegger in lijn met de intentie van de woorden in de eedsformule. Die woorden uit de eedsformule komen voort uit het fundament van onze rechtsstaat: de Grondwet. Hierin is de rol van de koning verankerd. Anders gezegd: de Grondwet is de basis en niet, zoals Angenent stelt, de koning. Door de koning in de eed te laten staan, zoals Angenent meent, wordt het illocutieve element van de speech act kwetsbaar terwijl een eed juist bij uitstek ‘robuust’ moet zijn voor een institutie van de staat. ■

Karishma Chafekar, docente Engels KIM/KMA-Talencentrum Defensie

- 2 De ministers alleen zijn de ministerraad en het kabinet zijn de ministers en de staatssecretarissen.
- 3 Deze term komt van koningin Beatrix die zei dat de eed geen toneelstukje was, toen haar werd gevraagd om de eed voor het kabinet-Rutte II opnieuw af te nemen vanwege verwarring over het tijdstip van de televisie-uitzending.

Peacekeeping in Albania and Kosovo

Conflict Response and International Intervention in the Western Balkans, 1997-2002

Door Daan W. Everts

Londen (L.B. Tauris) 2020

248 blz.

ISBN 9781838604486

€ 67,-

De Nederlandse diplomaat Daan Everts leidde in de periode 1998-2002 als *head of mission* de OVSE-bijdragen aan twee internationale missies, eerst in Albanië en aansluitend in Kosovo.¹ De OVSE assisteerde in beide gevallen bij het proces van *nation-building*. De resultaten voldeden niet altijd aan de verwachtingen. Het is Everts er met dit boekje om te doen de oorzaken aan de kaak te stellen. Puttend uit zijn eigen ervaringen in Albanië en Kosovo betoogt hij dat het anders kan en moet.

Everts bouwt zijn betoog op langs twee lijnen. De ene lijn is zijn weergave van de activiteiten die de OVSE-missies in Albanië en Kosovo ontplooiën. In Albanië wacht de taak orde en rust te brengen in de nasleep van een binnenlandse humanitaire crisis. In Kosovo ligt de situatie vele malen moeilijker. Wanneer de strijd om Kosovo in juni 1999 tot een eind komt, moet een maatschappij waarin niets meer functioneert (een 'devastated society', schrijft Everts) opgebouwd worden. Als onderdeel van het tijdelijke internationale

bestuur is de OVSE-missie belast met het helpen opbouwen van een nationale politiemacht, betrouwbare media, maar vooral het creëren van de condities voor democratisch en autonoom zelfbestuur. Dit impliceert het organiseren van verkiezingen in een functionerend politiek bestel. In Kosovo gaat bovendien veel aandacht uit naar het documenteren van mensenrechtenschendingen; allesoverheersend is namelijk het etnische conflict tussen Albanezen, Serviërs en Roma.

Voorafgegaan door een heldere toelichting op de achtergronden van beide conflicten beschrijft Everts hoe de inspanningen in Albanië wel tot een min of meer stabiele eindsituatie leiden, maar dat dat in Kosovo niet slaagt. Hij toont hoeveel complexer het is om het in wezen etnische conflict in Kosovo te overwinnen dan de overwegend politieke rivaliteit in Albanië. 'There was a total underestimation of the dept and width of the ethnic resentment that had built up over the decades if not the centuries', schrijft Everts in zijn conclusie. De

etnische tegenstellingen overschaduwden, zoals bekend, Kosovo tot op de dag van vandaag. Het relatieve succes van de missie in Albanië schrijft Everts verder toe aan het heldere mandaat, de eenduidige aansturing, de overzichtelijke personele omvang van de missie en de korte missieduur, wat in schril contrast staat tot de missie in Kosovo. Kennelijk werkten de instituties in Kosovo (VN en UNHCR, de EU, KFOR, maar ook de vele ngo's) elkaar tegen. Hoe dit zich precies manifesteerde, daarop gaat Everts nauwelijks in. Evenmin op de kritiek die er ook op de OVSE-missie is geweest.

Van dichtbij

De tweede lijn wordt gaandeweg het betoog duidelijk. Everts laat de lezer van dichtbij ervaren hoe hij, zijn staf en de *field agents* van de OVSE voortdurend in de weer zijn vertrouwen te winnen, voor en achter de schermen lokale politici en machthebbers te beïnvloeden, te overtuigen en desnoods onder druk te zetten om zich van hun bijdrage aan het proces van opbouw te verzekeren. Opmerkelijk om te lezen is hoe Everts zijn wijdvertakte internationale netwerk gebruikt in samenwerking met de lokale ontwikkelingen. Het gaat erom voortdurend alert te zijn en snel en inventief te reageren. Everts maakt duidelijk dat het niet het bureaucratische proces is dat de onderscheidende resultaten boekt maar veeleer de individuele, intrinsiek gemotiveerde en capabele medewerker. Hij is zeer kritisch naar, wat hij noemt, 'de grote ego's' en de alsmaar uitdijende instituties, inclusief de OVSE-missie zelf. Hun ambities zijn te groot of juist te beperkt en wekken te veel verwachtingen. Dit persoonlijke of institutionele falen en tekort-

¹ Everts maakte in de periode 1997-1998 deel uit van de European Community Monitoring Mission (ECMM) in voormalig Joegoslavië. Deze missie laat Everts in dit boek buiten beschouwing.

schieten veroorzaakt maatschappelijke ontwrichting die vooral de bevolking het hardste treft. Helaas, zo constateert hij in zijn conclusie, waar de instituties zwak zijn of massaal worden tegengewerkt, kunnen de mensen die daarin werken, hoe getalenteerd ook, daar niet volledig voor compenseren. Dat niet altijd aan de verwachtingen wordt voldaan, treft volgens Everts alle vredesmissies.

'Emphatic realism'

Op grond van zijn ervaringen stelt Everts een andere benadering voor. Hij pleit voor meer realisme en meer oog voor de werkelijke behoeften

van de bevolking die door crisis of conflict wordt getroffen. Hij noemt dit 'emphatic realism'. Zijn advies: werk vanuit realistische doelstellingen en beschikbare middelen én heb oog voor de benarde toestand van de gewone man in plaats van het belang van de politieke elites. In de context van de missie in Albanië was dit concept goed toe te passen en werkte het behoorlijk goed, maakt Everts duidelijk. Maar de missie in Kosovo miste het gewenste realisme volgens hem van meet af aan, te beginnen bij een lastig uitvoerbaar mandaat. In het bijzonder richt hij zijn pijlen op het tekortschieten van de internationale gemeenschap

en de Kosovaarse politici in de bestrijding van het etnische geweld in Kosovo, de sleutel voor het oplossen van het conflict.

In meer detail werkt Everts zijn concept van 'emphatic realism' niet uit. Dit hoeft geen gemis te betekenen. Het boek bevat namelijk een duidelijke boodschap. Het wijst op verantwoordelijkheid nemen, persoonlijk of institutioneel, en onderzoeken welke attitude en competenties bij Everts' aanpak passen. Dit praktijkboek laat zien dat hiermee veel te winnen valt. ■

LtKol b.d. drs. Jan-Leendert Voetelink

Vuistrecht en wisselgeld

Nederland en de Frans-Duitse Oorlog 1870-1871

Door Paul Moeyes

Amsterdam (Arbeiderspers) 2021

424 blz.

ISBN 9789029540223

€ 32,50

In een jaaroverzicht, gedagtekend op de laatste dag van 1870, werd in de *Militaire Spectator* voor de eerste keer over de Frans-Duitse Oorlog geschreven. Het Emser Depesche (13 juli 1870), de Franse mobilisatie (15 juli), de Pruisische mobilisatie (16 juli), de Franse oorlogsverklaring aan Pruisen (19 juli), de eerste schermutselingen (2 augustus) en de vernietigende nederlaag van de Fransen bij Sedan op 2 september onder leiding van keizer-

opperbevelhebber Napoleon III en de val van Metz op 27 oktober 1870 waren toen allemaal al gepasseerd. Het beleg van Parijs, dat op 19 september 1870 helemaal omsingeld was door de Duitse legers, was rond de jaarwisseling nog gaande, maar de vooruitzichten waren meer dan somber. Het roemruchte Franse leger, dat internationaal hoger werd

aangeslagen dan de verzamelde Duitse troepen onder leiding van de Pruisen, was op vernederende wijze verslagen. De redacteur van de *Militaire Spectator* schreef over de ondoordachte aanpak van de Fransen: 'Hoewel voor het oog der wereld, dus uiterlijk, dan ook krachtig, bleek echter al spoedig, dat de oorlog werd aangevangen, zonder ook maar enigszins voldoende voorbereiding, zonder eenig vastberaamd plan, zonder rekening te houden met de kracht van de tegenstanders'.¹

Deze tijdgenoot had het goed gezien. En hoe dit alles in elkaar stak is voor de lezer van vandaag nog eens prettig leesbaar en prima gedocumenteerd bijeen geschreven door historicus en anglist Paul Moeyes, met grote belangstelling voor krijgsgeschiedenis. Moeyes had al een ijzersterke reputatie opgebouwd met zijn *Buiten schot* over Nederland

1 'Terugblik op het jaar 1870', in: *Militaire Spectator* 38 (1870) (12) 701-706.

tijdens de Eerste Wereldoorlog (2001) en zijn boek over een eeuw Nederlandse neutraliteitspolitiek 1839-1939 (*De sterke arm, de zachte hand* van 2006). Met een beetje goede wil zou men kunnen zeggen dat deze drie boeken samen eigenlijk één werkstuk vormen.

Dat moet ook wel, vooral omdat de ondertitel van het nieuwste boek, *Nederland en de Franse-Duitse oorlog 1870-71*, niet helemaal waargemaakt wordt. Feitelijk gezien is deze oorlog aan Nederland voorbij gegaan. Of het zouden de twee ballonnen moeten zijn, die, opgestegen vanuit het bezette Parijs, medio januari 1871 in de Zuiderzee bij Harderwijk en in de buurt van Venray met passagiers en post neerkwamen. Het Nederlands perspectief blijft in dit boek beperkt tot het citeren van krantenartikelen uit die tijd. Er moet wel gezegd worden dat Nederlandse tijdgenoten – althans in de door Moeyes opgevoerde krantencitaten – een tamelijk accuraat beeld van de gebeurtenissen schetsen met analyses die 150 jaar later de tand des tijds goed hebben doorstaan. De oorlog heeft Nederland feitelijk niet bereikt, maar heeft Nederland wel degelijk geraakt.

Pruisisch model

De kortstondige mobilisatie van het Nederlandse leger (juli-oktober 1870) komt marginaal aan de orde, terwijl die gebeurtenissen uitvoeriger beschreven worden in *De sterke arm, de zachte hand*. De weerslag van de Frans-Duitse oorlog op de samenleving, het beleid en de krijgsmacht van Nederland vindt vooral na de oorlog plaats. De Nederlandse mobilisatie liet een tamelijk krakemikkige krijgsmacht zien met een

tekort aan goed geoefende militairen, bekwame onderofficieren en officieren, munitie en ook paarden. Dat alles werd niet onmiddellijk aangepakt. Twee wetenschappelijke analyses van het Nederlandse militaire beleid van de negentiende eeuw leggen de cesuur in 1874 (Bevaart vóór 1874 en Klinkert na 1874) met de Vestingwet van dat jaar, die vooral het onverminderd vertrouwen in de dode weermiddelen liet zien. Pas later werd er door de introductie van de dienstplichtige onderofficieren en officieren (1893) en de afschaffing van het remplaçantenstelsel (1898) meer aandacht besteed aan de levende weermiddelen. Het toelaten van een uitvoerig systeem van dienstvervangende bleek bij te dragen aan de zwakheid van het Franse leger, zoals omgekeerd de persoonlijke dienstplicht aan de basis lag van de kracht van het Pruisische leger. De Franse Garde Nationale als reserveleger stelde te weinig voor, zoals in Nederland de gemeentelijke schutterijen nauwelijks van enige militaire betekenis meer waren. Het Pruisische model van een kadermilitieleger kwam als overwinnaar uit de strijd.

Moeyes schetst hoe een reeks kleinere oorlogen (de Krimoorlog van 1853-1856, de Deens-Duitse Oorlog van 1864 en de Duits-Oostenrijks/Hongaarse ‘Bruderkrieg’ van 1866) de opmaat vormde tot dit militaire conflict tussen de twee Europese grote mogendheden. Achteraf kan men de vraag stellen waarom de Frans-Duitse Oorlog is uitgebroken. Het was niet meer en niet minder dan een strijd om de macht in West-Europa: het ultieme bewijs van Clausewitz’ stelling ‘Der

Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln’. Het ging in deze oorlog niet om landjepik, al lijfden de Duitsers bij de Vrede van Frankfurt van 2 mei 1871 Elzas-Lotharingen maar al te graag in, als oorlogsbuit en als bufferzone. Napoleon III ging het om de eer van Frankrijk, Bismarck om het forceren van de Duitse eenheid; een keizer verdwenen, een keizer verschenen.

Ik houd van narratieve geschiedschrijving: het verhaal voorop. Het boek van Moeyes is prettig leesbaar, prachtig geïllustreerd en voorzien van fraaie citaten uit de literatuur. Grote lijnen en kleine details wisselen elkaar op een prettige manier af. Daarom is deze studie een verplicht nummer voor iedereen met interesse in militaire geschiedenis.

Als het waar is dat generaals zich op de vorige oorlog voorbereiden, dan hadden de Duitse generaals er in 1914 op grond van de ervaringen van 1870 vanuit kunnen gaan dat Frankrijk met een snelle invasie in een paar dagen te verslaan zou zijn. De Frans-Duitse Oorlog is wel ‘de moeder van de Eerste Wereldoorlog’ genoemd en daarmee is de Tweede Wereldoorlog als een kleinkind van de Frans-Duitse Oorlog van 1870 te beschouwen.

De laatste twee zinnen van het boek – het vermelden ervan in deze recensie is geen spoiler – luiden: ‘Wie vrede wil, moet geen rancune zaaien. Dat was de les die noch in Frankfurt in 1871, noch in Versailles in 1919 was geleerd’. ■

Dr. Stan Meuwese

FOTO BEELDBANK NIMH

Achter een bomenrij zijn drie stukken Bofors 10cm-veldgeschut in stelling gebracht (mobilisatie 1939-1940)

‘Rechtstreeksche steun door artillerie’

Onlangs is een nieuwe artillerie-eenheid opgericht, zoals in dit nummer ter sprake komt in een interview met de staf van de nieuwe Delta Batterij. De artillerie wordt ingezet ter ondersteuning van de militairen in het voorterrein, om daar bepaalde effecten te creëren. In 1940 was dat niet anders, staat in een betoog over vuursteun in de *Militaire Spectator* van dat jaar: ‘degeen voor wien die steun toch in de eerste plaats bestemd is, de infanterist in de voorste lijn, beschikt niet zelf over de artillerie’.¹

Overigens begint de auteur zijn artikel met een uitgebreide uitleg waarom de titel van zijn stuk te wensen overlaat: ‘De uitdrukking “rechtstreeksche steun” is niet zeer gelukkig gekozen, al zal het moeilijk vallen er een betere voor in de plaats te geven zonder tot een al te langdradige omschrijving te geraken.’ De uitleg en verontschuldiging ‘zal naar wij hopen voorkomen, dat de lezer eerst aan het einde dezer verhandeling tot het inzicht komt dat hij door den titel misleid is’. Beknopt schrijven is een kunst.

Het wordt duidelijk dat de artillerie in feite een indirect wapensysteem is, buiten het zicht en

kilometers verwijderd van de militairen die de steun nodig hebben, met mogelijke teleurstelling tot gevolg: ‘dit verhindert niet dat de man die, vlak tegenover den vijand gelegen, de klappen krijgt en zichzelf niet terstond met artilleriehulp daartegen verweren kan, zich wat de rechtstreekschheid van den steun betreft wel eens bekocht zal voelen’.

Verdelen (en dus versnipperen) van artilleriestukken over de troepen aan het front om daarmee teleurstelling te voorkomen is, naast technische bezwaren, onwenselijk: ‘De groote waarde van de artillerie is juist dat zij op ieder gewild tijdstip haar sterk geconcentreerde kracht kan doen gevoelen op elk willekeurig punt van het uitgestrekte gebied dat binnen haar dracht valt’. Door de volledige kracht geconcentreerd in te zetten waar het nodig is, kan de artillerie de beslissende klap uitdelen. ■

1 R.N. de Ruyter van Steveninck, ‘Rechtstreeksche steun door artillerie’, in: *Militaire Spectator* 109 (1940) (4) 156-166.

Het offer aan eigenbelang

Linda Polman

Sinds 1994 worstelt generaal Roméo Dallaire met de gewetensvraag of hij destijds nee had moeten zeggen tegen leidinggeven aan de VN-vredesmissie in Rwanda. Ruim 70.000 blauwhelmen dienden destijds in negentien verschillende VN-vredesmissies. Ieder van die missies was zwaar onderbemand en ondergefinancierd. Enige jaren na Rwanda vertelde Dallaire me dat de VN-afdeling vredesmissies hem duidelijk maakte dat ook zijn operatie 'small, short, and cheap' moest zijn. Niet kijken naar wat hij nodig achtte voor het slagen ervan, maar naar het bedrag dat de VN-lidstaten ervoor overhadden. Hij schreef zijn missieplan op een geleende laptop en met een toeristenkaart van Rwanda aan de muur. Ik vroeg Dallaire of hij dus niet had moeten zien aankomen dat hij machteloos zou zijn als de burgeroorlog tussen Hutu's en Tutsi's weer zou oplaaien. Hij knikte: 'Ik zat al met een gigantisch ethisch dilemma in mijn maag voordat de missie zelfs maar begonnen was. Wilde ik die missie zo graag dat ik onaanvaardbare risico's heb genomen?'

Dat jaar vielen er 800.000 doden in Rwanda. In het Boekenweekessay 2021, *De genocidifax*, kijkt Roxane van Iperen naar de 'welhaast bovenmenselijke moed die nodig is om je in eigen kring uit te spreken tegen onrecht'.¹ Ze neemt Dallaire als voorbeeld van 'een individu dat beslissingen durfde te nemen op basis van zijn eigen geweten'.

Dallaire bleef tegen een muur van internationale politieke onwil doodlopen. De VN-lidstaten zeiden nee tegen zijn smeekbedes om meer geld en troepen voor Rwanda. Drie maanden vóór de genocide lag Dallaires staf in Kigali op hun buik op de vloer

rapporten te schrijven omdat ze geen bureaus hadden. Dallaire kreeg geen helikopters, geen technische ondersteuning, geen medische voorraad en zijn manschappen hadden chronisch gebrek aan drinkwater en rantsoenen. Op de ochtend van 6 april 1994, de dag dat de genocide begon, hadden ze nog net genoeg munitie om twee tot drie minuten te kunnen vechten. Rond het middaguur rolde er van het VN-hoofdkwartier een fax binnen met orders om te zoeken naar verdere bezuinigingsmogelijkheden. 'Het was een bevestiging van wat de extremisten al wisten: de internationale gemeenschap gaf geen zier om wat er in Rwanda stond te gebeuren', zei Dallaire.

Ze hadden de genocide kunnen voorkomen. De westerse machten bleken goed in staat razend-snel troepen naar Rwanda te sturen, maar alleen om de eigen landgenoten uit het bloedbad te evacueren. In feite zijn niet militieleaders de duivel, maar westerse politieke leiders die weigeren in te grijpen. Dat inzicht dreef Dallaire uiteindelijk tot een aantal zelfmoordpogingen: 'Het Rwandese volk, mijn mannen en ik zijn door de grootmachten geofferd aan hun eigenbelang'.

Het offer aan het eigenbelang zien we voortdurend. In 1938 weigerden alle westerse democratieën Duits-Joodse vluchtelingen toe te laten. Hitler wist dat ze hem geen strobreed in de weg zouden leggen bij zijn *Endlösung* van het 'Jodenvraagstuk'. We zien het nu in Syrië,

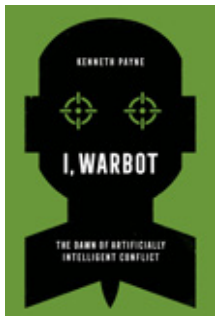
waar Europese ambassades hun deuren langzamerhand weer openen.

President Assad weet dat de 600.000 doden en zes miljoen vluchtelingen hem vergeven zijn, omdat landen de diplomatieke banden met Syrië belangrijker vinden. 'De vijand kent ons veel beter dan wij onszelf', zei Dallaire destijds. ■

¹ Roxane van Iperen, *De genocidifax. Wat doe jij als het erop aankomt?* (Amsterdam, Stichting CPNB, 2021).

SIGNALERINGEN

I, Warbot

The dawn of artificially intelligent conflict
Door Kenneth Payne
New York (Oxford University Press) 2021
280 blz.
ISBN 9780197611692
€ 39,99

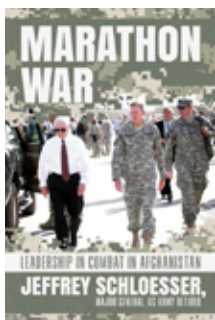
Kunstmatige intelligentie verandert de manier waarop conflicten worden uitgevochten, inclusief de kans dat er conflict uitbreekt. Gevechtsrobots zullen sneller, wendbaarder, en dodelijker zijn dan bemande wapensystemen. Nieuwe tactieken, concepten en strategieën zullen komen bovendrijven. Er is een internationale campagne gaande om *killer robots* en *artificial intelligence* te weren van het slagveld, maar volgens Kenneth Payne is de geest uit de fles. Hij legt in *I, Warbot* uit hoe gevechtsrobots toch aan regels gebonden kunnen worden. Payne zegt dat de wapens te aantrekkelijk zijn voor landen om ze niet in het arsenaal op te nemen en eventueel te gebruiken.

Verzwegen oorlogsjaren

Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap 1940-1945
Door Johan van Hoppe, Eric van der Most en Erwin Rossmeisl
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2021
352 blz.
ISBN 9789024433391
€ 34,90

Ruim 11.000 Nederlandse militairen verbleven tijdens de Tweede Wereldoorlog in Duitse krijgsgevangenschap. In *Verzwegen oorlogsjaren* reconstrueren Johan van Hoppe, Eric van der Most en Erwin Rossmeisl aan de hand van dagboeken, brieven en rapporten het leven van de Nederlandse militairen achter prikkeldraad. Zij schetsen de honger, verveling, vernedering en spanning, ontsnappingspogingen en de tewerkstelling van militairen als dwangarbeider in Arbeitskommandos. Militairen die werden ingeschakeld in de Duitse oorlogsindustrie stonden bloot aan geallieerde bombardementen. Na terugkeer in Nederland in het voorjaar van 1945 hield het merendeel van de oud-krijgsgevangenen de ervaringen uit deze periode voor zich.

Marathon War

Leadership in Combat in Afghanistan
Door Jeffrey Schloesser
Brentwood (Permuted Press) 2021
400 blz.
ISBN 9781682619896
€ 26,99

De Amerikaanse generaal-majoor (b.d.) Jeffrey Schloesser, voormalig commandant van de 101st Airborne Division, blikt in *Marathon War* terug op zijn dienst in Afghanistan. Aan de hand van zijn ervaringen met Afghaanse corruptie, Pakistaans dubbelspel, de samenwerking met soms onzekere bondgenoten, en vooral de rol van politieke en militaire leiders schetst Schloesser een beeld van leiderschap. Leiders als president George W. Bush, minister van Defensie Robert Gates, toenmalig senator Barack Obama en commandant van het Central Command David Petraeus passeren de revue. In de chaos van oorlog is succesvol leiderschap uiteindelijk gebaseerd op competentie, moed, en karakter, aldus Schloesser.

Krijgsgeweld en kolonie Opkomst en ondergang van Nederland als koloniale mogendheid 1816-2010

Door Petra Groen e.a.
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2021
648 blz.
ISBN 9789024438952
€ 55,-

In *Krijgsgeweld en kolonie*, het nieuwe deel in de reeks Militaire Geschiedenis van Nederland van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, analyseren de auteurs hoe militair geweld leidde tot de verovering van overzeese gebieden en bestendiging van het gezag daarover. Nederland legde geleidelijk het militaire fundament onder de koloniale staat. *Krijgsgeweld en kolonie* vergelijkt het Nederlandse militaire optreden in Nederlands-Indië, Suriname en op de Caribische eilanden en beziet het optreden van het Nederlandse en koloniale leger en de vloot in hun onderlinge samenhang. Bij de militaire ontwikkelingen komen organisatie, personeel, bewapening, doctrine en vijandbeeld en militaire ethiek aan bod, inclusief de traditie van extreem geweld.

EURO